

Studenterna i Sverige
Studs
Arbetsrapport nr 6

Att vara student

Rörelse och fördröjning i livet som högskolestuderande

EN KVALITATIV INTERVJUSTUDIE AV 30 STUDENTER HÖSTEN 1997

av David Wästerfors

Att vara student

Rörelse och fördröjning i livet som högskolestuderande

EN KVALITATIV INTERVJUSTUDIE AV 30 STUDENTER HÖSTEN 1997

av David Wästerfors

Studenterna i Sverige

Studs

Arbetsrapport nr 6

Högskoleverket 1998

StudS (Studenterna i Sverige) är ett projekt inom Högskoleverket. StudS skall beskriva *de studenter som idag finns vid universitet och högskolor i Sverige*; deras tidigare utbildning och studier; hur länge som de läst vid universitet och/eller högskola; eventuella studieuppehåll och byten av inriktning; deras mål och planer inför studierna; deras privata situation; civilstånd och familjesituation i övrigt. Vidare studeras yttre faktorer som påverkar studierna och som kan vara viktigt för uppläggnings av utbildningen: Arbete eller ej vid sidan om studierna; bostad och bostadsort i förhållande till studieorten; tidsanvändning för studierna m.m. Andra områden som studeras är studenternas liv utanför studierna, vad de gör på fritiden och deras intressen i övrigt.

Inom StudS har hittills utkommit följande arbetsrapporter

- Lars Brandell och Claes Petri: *Studenterna höstterminen 1995 – några basdata*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 1. Högskoleverket, 1996)
- Lars Brandell: *Nittioalets studenter. Bakgrund och studiemönster*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 2. Högskoleverket, 1998)
- Sara Brandell och Helena Höög: *Med studenternas egna ord. Svaren på två öppna frågor i en enkät hösten 1996 till studenter i Sverige*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 3. Högskoleverket, 1998)
- Karin Agélii: *6 studenter – deras liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 4. Högskoleverket, 1998).
- David Wästerfors: *Studiestarten som ett äventyr – Rationalitet, slump och nödvändighet inför högskolestudierna samt Appendix: Vägen till studierna – Korta porträtt av 24 studenter* (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 5. Högskoleverket, 1998).

Att vara student. Rörelse och fördröjning i livet som högskolestuderande. En kvalitativ intervjustudie av 30 studenter hösten 1997

Producerad av Högskoleverket juni 1998

Studenterna i Sverige (StudS), Arbetsrapport nr 6

ISBN 91-88874-15-6

Innehåll: David Wästerfors

Form: Informationsavdelningen, Högskoleverket

Tryck: Högskoleverket, Stockholm, augusti 1998

Innehållsförteckning

Förord	5
Författarens förord	7
Sammanfattning	9
Trettio studenter har intervjuats	9
Att förstå studenternas självförståelse	9
Två teman lyfts fram: rörelse och fördröjning	10
Studierna kan ses som en positiv förändring ...	10
... och som ett väntrum till vuxenvärlden	10
Undersökningens uppläggning	13
Syfte, omfattning och avgränsningar	13
Urval	14
Intervjumetod	15
Tematisering	15
<i>Studenterna betraktas som sociala konstruktörer</i>	15
<i>Kulturanalytiska knep</i>	16
Studier som rörelse	19
Flykt från monotoni	19
<i>Vad man lämnat bakom sig</i>	19
<i>Att inte fastna</i>	27
Intellektuell rörlighet	28
<i>Redo för nya infallsvinklar</i>	28
<i>Kritiken praktiseras mot högskolevärlden</i>	36
<i>Att tänka mer fritt</i>	43
Studier som fördröjning	45
Fri från ansvar – eller fråntagen ansvar	45
<i>Studiernas ungdomsfixering</i>	45
<i>Andrum och avkoppling</i>	49
<i>De äldres utanförskap</i>	56
Förälder och studerande	61
Paus eller försening i vuxenblivandet	68
<i>Det vuxna som en föreställning</i>	68
<i>Att njuta av ett milt förbarnsligande ...</i>	68
... och att känna sig kränkt	69
<i>Studenter som förlöjliga ”studenter”</i>	69
<i>Fördröjningens varianter kan kombineras</i>	70
<i>Föräldraskapet förtydligar rollkonflikten</i>	70
Avslutning	73
Hur kommer det sig att studenterna vill vara flexibla?	73

Vad är en riktig student?	73
Kan man inte vara vuxen och studera?	74
Referenser	75
Bilaga 1 – Förteckning över de intervjuade	77
Bilaga 2 – Intervjuguide	79

Förord

Syftet med projektet Studenterna i Sverige (StudS) är beskriva dagens studenter i Sverige och deras situation. Som underlag har inom projektet gjorts studier baserade dels på de uppgifter om studenterna som finns i högskoleregistret, dels på en enkät som besvarades av mer än 2000 studenter som läste vid svenska universitet och högskolor hösten 1996.

Som en viktig komplettering till dessa studier har inom StudS gjorts sammanlagt 30 djupintervjuer med olika studenter hösten 1997. Syftet med dessa är framförallt att på ett djupare sätt belysa situationen för dagens studenter och få exempel på vad som kan gömma sig bakom de kvantitativt baserad resultat som fås fram ur högskoleregistret och StudS studentenkät.

Föreliggande rapport som är baserad på intervjuvaren handlar om hur studenterna beskriver sin egen situation. I rapporten lyfts två teman i studenternas berättelse fram. Det första har rubriken studier som rörelse. Många studenter ser högskolestudierna som ett medel för en förändring, bort från det monotona i form av tidigare sysselsättningar. Viktigt är då den intellektuella rörlighet som man ser som ett av högskolestudiernas viktigaste mål. Men man konstaterar också att universiteten och högskolorna inte alltid lever upp till dessa mål. Både undervisning och examination präglas ibland av slentrian och tradition. Budskapet är i många fall: Tänk själv – men inom ramarna.

Det andra temat handlar om studierna som en fördröjning i vuxenblivandet. Att studera uppfattas av många som att vara fri från ansvar. Men det kan också ses som att vara fråntagen ansvar. För många upplevs detta som en konflikt. Speciellt påtagligt är det för de studenter som har föräldraansvar.

Rapporten har utarbetats av David Wästerfors, som också tillsammans med Karin Agélii har svarat för uppläggningsen och genomförandet av intervjuundersökningen.

Rapporten har i en tidigare version diskuterats i referensgruppen för StudS¹.

För innehållet i rapporten svarar författaren.

Lars Brandell
Projektledare

¹ Till Studs finns en referensgrupp betående av Statistikchef Ronnie Andersson, (SCB), Seniorutredare Lisbet Berg, (NIFU och FAFO, Oslo), Forskningsledare Thomas Fürth, Institutet för framtidsstudier, Docent Annika Lundmark, Enheten för utveckling och utvärdering, Uppsala universitet, Fil. stud. Helene Lindstrand, Högskolan i Växjö, Universitetslektor Anders Persson, Sociologiska Institutionen, Lunds universitet, Doktorand Lari Pitkä-Kangas, Institutionen för idéhistoria, Umeå universitet, Fil stud. Carin Sjöström, Stockholms universitet och Professor Olof Wärneryd, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds Universitet.

Författarens förord

– Så här är det nog när man är student, tyckte min lärare.

Vi vandrade runt på institutionen för att hitta ett samtalsrum. Överallt var det upptaget, till och med på hennes eget kontor.

– Man hittar aldrig ett ställe att vara på. Man tvingas driva omkring från rum till rum. Det kan vara bra att prova på det ibland, funderade läraren.

Jag höll med. Kanske är det så livet är som student. Ingenstans att vara, inget eget kontor, bara uppehållsrum och överfyllda bibliotek. Man driver omkring med en bok, några papper och en diskett i väntan på att få ett eget kontor, en plats, en arbetsplats. Man kan prova olika rum, gömma sig, irra bort i korridorer. Vissa hamnar i källaren, andra tar hissen. Vissa längtar till särskilda rum och de som redan är där kan med drömmande blick stirra ut genom fönstret. Vissa hittar aldrig ut. Många önskar sig blott en möjlighet att få driva omkring de också, att överhuvudtaget komma in i själva byggnaden.

I den här undersökningen har jag experimenterat med två teman för att beskriva studentidentiteten, nämligen rörelse och fördröjning. Den studerande rör sig mellan olika positioner, flyr från trista jobb för att leta sig fram till något annat, låter tankarna vandra fritt och förändras genom studierna.

Men studenter kan också känna sig nedvärderade, sakna status, trygghet och stabilitet, längta bort från den akademiska lekplatsen där man inte blir tagen på allvar och aldrig blir betraktad som vuxen. Man kan känna sig hindrad, försenad och bli irriterad; livet som studerande är inte på riktigt.

Ibland lockar inte heller det riktiga livet. Därför kan man också njuta under precis samma villkor.

Denna rapport som bygger på intervjuer innehåller en mångfald av exemplifierande citat. För den läsare som inte vill fördjupa sig i dessa finns det ett snabbare sätt att ta till sig materialet. Varje tema och avsnitt inleds och avslutas med mer allmänna slutsatser. Under rubrikerna *Att inte fastna* (s 27) och *Att tänka mer fritt* (sid 43) sammanfattas det första temat. Det andra temat sammanfattas under rubriken *Paus eller försening i vuxenblivandet* (sid 68). Här återfinns också tolkningsförslag för de erfarenheter som framförts av studerande som är föräldrar. Dessutom inleds rapporten av en kort sammanfattning (sid 9).

Under arbetet med rapporten har jag haft många kreativa och öppenhjärtiga diskussioner med Karin Agélii, Lars Brandell och referensgruppen för projektet

Studenterna i Sverige (StudS). Alla har varit hjälpsamma med synpunkter och kritik, vilket jag är mycket tacksam för. Jag vill också tacka de intervjuade studenterna för att de låtit mig ta del av deras spännande berättelser.

Malmö i maj 1998

David Wästerfors

Sammanfattning

Trettio studenter har intervjuats

Under hösten 1997 genomförde Karin Agélii och jag tillsammans med några studenter på våra respektive institutioner² en intervjustudie inom ramen för Högskoleverkets projekt Studenterna i Sverige (StudS). Trettio studenter intervjuades med syftet att undersöka hur det kommer sig att man börjar studera och vad studierna innebär. Hälften av studenterna var kvinnor och hälften var män. Dessutom gjordes urvalet så att hälften var så kallat icke-traditionella studenter³.

Analysen av materialet har delats upp i olika delar. Intervjupersonernas entré till högskolevärlden har jag skildrat i en annan rapport⁴. Karin Agélii har dessutom berättat om sex intervjupersoner i ytterligare en rapport som är skriven på ett mer journalistiskt sätt⁵. I denna rapport beskrivs hur studietillvaron upplevs, det vill säga de identiteter som intervjupersonerna praktiserar under tiden som studenter.

Här gör jag en kort sammanfattning av rapporten. Nyanser i undersökningen liksom mer ingående förklaringar finns längre fram i texten.

Att förstå studenternas självförståelse

Jag har tolkat studenternas berättelser inom konstruktivistisk ram. Det betyder att studenterna betraktas som sociala konstruktörer som i samspel med varandra och den omgivande strukturen bland annat skapar identiteter. Sådana konstruktioner sker symboliskt, ofta genom att människor i språklig form tilldelar saker och ting betydelser. Dessa meningstilldelningar har jag försökt fånga och tolka. Uppgiften är att förstå studenternas självförståelse, att låta deras formuleringar och underförstådda tankar fylla begreppet ”student” eller ”högskolestuderande” med betydelser. Studenterna betraktas alltså som meningskonstruktörer som i sina berättelser bjuder in oss i konstruktionsprocessen. Detta sociologiska perspektiv har bland annat formulerats av sociologerna Berger och Luckmann (1991).

² Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet och Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

³ Med ”traditionell student” avses, enligt den definition som gjorts inom StudS, en student som började sina studier senast vid 24 års ålder, inte har gjort något långt uppehåll i studierna (ej varit frånvarande under en sammanhängande period på minst tre terminer) och inte studerar deltid. Övriga studenter räknas som ”icke-traditionella”. Dessa utgör idag ca 47 procent av Sveriges studenter.

⁴ Se Wästerfors, David: *Studiestarten som ett äventyr – Rationalitet, slump och nödvändighet inför högskolestudierna samt Appendix: Vägen till studierna – Korta porträtt av 24 studenter*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 5. Högskoleverket, 1998).

⁵ Se Agélii, Karin: *6 studenter – deras liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 4. Högskoleverket, 1998).

Två teman lyfts fram: rörelse och fördröjning

För att skildra hur studentidentiteten kan konstrueras har jag lyft fram två teman. Enligt etnologerna Ehn och Löfgren (1990) kan man analysera kulturer genom att kartlägga teman, det vill säga sätt på vilka en kultur är organiserad i bestämda kategorier och tankebanor, grundläggande värderingar och förhållningssätt. Om man föreställer sig att studenterna hör hemma i en viss ”kultur” vill jag alltså skildra den identitet kulturen erbjuder medlemmarna på ett tematiskt sätt. Dessa teman har kommit att handla om *biografisk rörelse* och *fördröjning*.

Med rörelse menar jag studenternas upplevelse av social frihet, förvandling och förändring. Fördröjning betyder i det här sammanhanget ett upplevt hinder eller en möjlighet att ta det lugnt och slappna av – som en försening eller en paus. Termen biografisk, slutligen, innebär att studenterna berättar om rörelse och fördröjning i relation till deras förväntade individuella livsbanor.

Studierna kan ses som en positiv förändring ...

Intervjupersonerna tilldelar alltså studentidentiteten olika betydelser som kan betraktas som biografisk rörelse och fördröjning. Genom att ta avstånd från monotona och tråkiga sysselsättningar och formulera visioner om drömjobb uttrycker många studenter förväntningar om positiva förändringar i deras biografier. De markerar en gräns gentemot studenttillvarons alternativ – i huvudsak olika arbeten – och förmedlar en känsla av att vara på väg, byta skepnad, gå sin egen väg och särskilja sig. Studierna kan ge intervjupersonerna mer möjligheter, stimulans och flexibilitet i sina liv, något de vill bevara i det framtida arbetslivet. Som student vill man inte fastna.

En sådan biografisk förändring yttrar sig också i intellektuell rörlighet, det vill säga genom de mentala förmågor många intervjupersoner anser sig ha förvärvat genom studierna. De kan ha förändrat sitt tänkande i relativistisk och kritisk riktning, de kan ha lärt sig att tolerera olika uppfattningar och hantera motsägelser. Sådana förmågor praktiseras av flera intervjupersoner i förhållande till högskolevärlden. Den kan då beskrivas som inskränkt, trög och dogmatisk. Högskolan ses alltså både som källan till och föremålet för det kritiska tänkandet.

... och som ett väntrum till vuxenvärlden

Samtidigt associeras studierna också med en biografisk fördröjning, något som kan tolkas som både ofrihet och frihet. Många intervjupersoner förmedlar erfarenheter om att högskolevärlden förbarnsligar eller infantiliserar dem. Högskolevärlden blir därmed en särskild värld som inte existerar ”på riktigt”.

De som trivs med en viss distans till vuxenvärlden betonar de möjligheter till lek, drömmar, avkoppling och ansvarsfrihet som en sådan situation kan erbjuda.

Andra, som betraktar sig som vuxna, känner sig diskriminerade och degraderade i ett system som de upplever är anpassat för yngre. Gemensamt är att studenterna dröjer kvar i ett slags väntrum till vuxenvärlden, motvilligt eller med glädje. För de motvilliga kan begreppet ”student” stå för något löjligt och tramsigt och högskolan kan verka sluten och speciell. Det är dock vanligt att de båda värderingarna av fördröjningen kombineras och blandas varför man kan betrakta studentidentiteten som en blandning mellan att vara vuxen och icke-vuxen. Högskolevärlden tycks dock rikta förväntningar till studenterna som gynnar det icke-vuxna.

När det gäller föräldrar som studerar blir detta extra tydligt. Föräldrarna, här oftast mammor, upplever en rollkonflikt mellan att vara student och ta hand om sina barn. De skuldbelägger sig själva och känner sig otillräckliga. Att studera förknippas med brist på trygghet och anses inte förenligt med att vara förälder. Genom att föräldraskapet på ett kulturellt plan kan betraktas som det yttersta beviset på att man är vuxen accentueras här konflikten mellan den förbarnsligande högskolevärlden och dess vuxna gäster.

Undersökningens uppläggning

Syfte, omfattning och avgränsningar

Syftet med undersökningen är att förstå de sociala och biografiska betydelseerna i att bli och vara högskolestuderande. Utifrån ett aktörsorienterat perspektiv vill jag skildra de studerandes egna upplevelser av att bli och vara högskolestuderande som olika meningstilldelningar och begripliggöranden i symbolisk-interaktionistisk bemärkelse. Genom att skildra olika studenters biografier inför tillträdet till och under tiden inom högskole- och universitetsvärlden samt den mening eller de betydelser studenterna tillskriver studentidentiteten kan olika svar på frågorna *varför man börjar studera* och *hur det upplevs* formuleras.

För detta ändamål har 30 studenter på olika lärosäten i landet intervjuats. Olika intervjuare har medverkat. Intervjuerna har varit kvalitativa och relativt ostrukturerade. De har mer liknat öppna samtal om intervjupersonens liv än formaliserade utfrågningar. Av dessa intervjuer har Karin Agélii redovisat sex intervjuer som berättelser i reportage-liknande form⁶ medan resten av intervjuerna har omvandlats till kortare biografiska ”porträtt” av studenterna.

Karin Agélii har medverkat i insamlandet av det empiriska materialet och handledningen av de flesta av intervjuerna. Hon har även skrivit merparten av intervjuguiden, hjälpt till att formulera studiens övergripande struktur och fungerat som rådgivare inför rapportskrivningen.

Tonvikten i de korta porträtten ligger på intervjupersonernas upplevelse av en eller flera valsituationer inför inträdet till högskolevärlden, alternativt upplevelsen av frånvaron av val, och omständigheterna kring detta. Porträtten är skrivna utifrån intervjupersonernas upplevelser som de formulerades i intervjuerna och innehåller inga medvetna ansträngningar till tolkning. Ett utkast till tolkning framförs dock i en kommentar till studentporträtten där jag genom några exempel från porträtten vill illustrera olika kombinationer av föreställda val och icke-val vid studiestarten. Denna kommentar återfinns tillsammans med porträtten i den rapport som handlar om just studiestarten⁷.

Porträtten tjänar dessutom som allmänna presentationer av intervjupersonerna där ålder, familj, bakgrund och tidigare sysselsättningar ringar in personerna på ett sätt som är vanligt när någon presenteras. Porträtten speglar dock intervjuerna och eftersom dessa är mycket olika till sin karaktär är även porträtten olika.

⁶ Agélii, Karin: *6 studenter – deras liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 4. Högskoleverket, 1998).

⁷ Wästerfors, David: *Studiestarten som ett äventyr – Rationalitet, slump och nödvändighet inför högskolestudierna samt Appendix: Vägen till studierna – Korta porträtt av 24 studenter*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 5. Högskoleverket, 1998).

Nackdelen med att anlita flera intervjuare är att intervjumetoden trots handledning inte kan standardiseras. Fördelen är att intervjuerna har genomförts och skrivits ut snabbt och dessutom uppvisar en spännande variation. Genom att intervjupersonerna själva i hög grad har fått styra samtalen öppnas en möjlighet att närma sig studiestart och studiesituation utifrån intervjupersonernas egna synvinklar. Deras självreflektioner visar sig ofta vara komplexa och motsägelsefulla.

Samtliga intervjuer används dessutom som grund för att lyfta fram några återkommande teman, det vill säga vissa mönster som finns i intervjupersonernas meningstilldelningar till studentidentiteten. Denna rapport handlar om dessa mönster.

Studiens struktur och snabba tempo gör att det inte finns några anspråk på fullständighet. Det handlar istället om att belysa några för intervjupersonerna återkommande pusselbitar i studentidentiteten. Om porträtten hade skrivits av någon annan hade andra delar av studenternas liv betonats. Tematiseringen är på samma sätt både perspektivberoende i sitt angreppssätt och selektiv i redovisningen av empiriska exempel.

Urval

Studenterna har valts ut i enlighet med ett teoretiskt urval, det vill säga efter en på förhand bestämd mall, för att möjliggöra illustrationer av olika varianter av studentbiografier och studentidentiteter. Intervjupersonerna är fördelade efter tre variabler: kön, icke-traditionell/traditionell och typ av lärosäte (universitet, fackhögskola, mindre och medelstor högskola och vårdhögskola). Med ”traditionell student” avses, enligt den definition som gjorts inom StudS-projektet, en student som började sina studier senast vid 24 års ålder, inte har gjort något långt uppehåll i studierna (ej varit frånvarande under en sammanhängande period på minst tre terminer) och inte studerar deltid. Övriga studenter räknas som ”icke-traditionella” och utgör idag 47 procent av alla studenter.

Fördelningen av intervjupersonerna är gjord för att få en så allsidig bild som möjligt. Hälften av intervjupersonerna är kvinnor och hälften män. Dessutom var hälften icke-traditionella studenter. Alla typer av lärosäten är representerade på ett sätt som reflekterar den storlek de olika typerna av lärosäte har. De utvalda lärosätena är dessutom placerade i olika delar av landet.

Det faktiska urvalet har i stort sett följt den teoretiska mallen. Intervjupersonerna har valts ut med snöbollsmetoden, det vill säga genom kontakter och kontaktnät som Karin Agélii, de olika intervjuarna och jag bidragit med och de kontakter som dessa i sin tur gett upphov till. Intervjuarna har dock inte varit personligen bekanta med intervjupersonerna före intervjutillfället.⁸

⁸ En förteckning över de intervjuade, deras ålder och studieinriktning finns i bilaga 1.

Intervjumetod

Intervjuerna har genomförts under ledning av Karin Agélii och mig. Vi har själva intervjuat och dessutom organiserat studenter i Stockholm och Lund (fem respektive fyra stycken) med anknytning till våra institutioner⁹ som i sin tur har intervjuat andra studenter. Intervjuarna har metodologisk kunskap om intervjumetoden och har genom handledning fått information om undersökningens övergripande syfte såväl som detaljerna i intervjumetoden.

Intervjuerna bestod av två delar¹⁰. I den första delen fick intervjupersonen berätta sin livshistoria med betoning på hur det kommer sig att hon eller han började studera. I den andra fokuserades intervjupersonens nuvarande livs- och studieförhållanden. Denna uppdelning reflekteras på ett ungefärligt sätt i undersökningens redovisning. Rapporten om studiestarten förmedlar intervjupersonens entré till högskolevärlden medan denna rapport tar avstamp i upplevelsen av den nuvarande studiesituationen. Material till respektive redovisningsform har dock använts från båda delarna av intervjuguiden och många intervjuer har i utskriften inte någon skarp gräns mellan livshistoria och nuvarande livs- och studieförhållanden.

I utförandet av intervjuerna har intervjuarna försökt att lyfta fram intervjupersonernas egna berättelser om att bli och vara högskolestuderande. Intervjuaren ombads vara känslig för beskrivningar som inte enbart motsvarar klichéerna om studenten. Detta för att inte riskera att automatiskt reproducera de bilder av studenten som är kulturellt givna.

Intervjupersonerna har garanterats anonymitet. Därför är namnen fingerade och avgörande orsnamn och liknande borttagna eller ersatta. Transkriberingen av intervjuerna har följt en på förhand fastställd manual¹¹.

Tematisering

Studenterna betraktas som sociala konstruktörer

Enligt etnologerna Ehn och Löfgren (1990) kan man analysera kulturer genom att kartlägga teman, det vill säga sätt på vilka en kultur är organiserad i bestämda

⁹ Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet och Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

¹⁰ Intervjuguiden finns i bilaga 2.

¹¹ I citaten används dock en förenklad transkribering som för läsbarhetens skull har uteslutit viss information från utskriftarna. Tecken för pauser och intervjuarens stödkommentarer finns inte med, liksom vissa upprepningar. Utskriftens ”å” har oftast ersatts av ”och” (eller ”att” när det avses) och i de fall där kommatering och interpunktion inte använts har jag infört detta. Tomma, enkla parenteser () markerar ett avsnitt som inte skrivits ned på grund av ohörbarhet eller ett avsnitt som här har uteslutits för att komprimera citaten något. Inom enkla parenteser skrivs också det som hörs otydligt på bandet. Inom dubbla parenteser (()) har intervjuaren eller jag lagt till något som har sagts tidigare eller som är underförstått. Dubbla hakparenteser [[]] används för att markera kommunikativa men icke-verbala signaler t.ex. skratt. När intervjupersonen betonar något markeras det med kursiv stil.

kategorier och tankebanor, grundläggande värderingar och förhållningssätt. Om man föreställer sig att intervjupersonerna som studenter hör hemma i en viss kultur vill jag alltså skildra den identitet kulturen erbjuder medlemmarna på ett tematiskt sätt.

Genom att läsa intervjupersonernas berättelser som meningskonstruktioner i enlighet med sociologerna Bergers och Luckmanns (1991) perspektiv kan man fånga de meningstilldelningar och begripliggöranden som intervjupersonerna praktiserar inför sig själva. De kan alltså betraktas som sociala konstruktörer som i samspel med varandra och den omgivande strukturen bland annat skapar identiteter. Sådana konstruktioner sker symboliskt, ofta genom att människor i språklig form tilldelar saker och ting betydelser. Studenterna betraktas alltså som meningskonstruktörer som i sina berättelser bjuder in oss i konstruktionsprocessen. Uppgiften är att förstå studenternas självförståelse, att låta deras formuleringar och underförstådda tankar fylla begreppet ”student” eller ”högskolestuderande” med betydelser. I berättelserna kan de externalisera (uttrycka, framställa som objekt) sådant som de internaliserat (införlivat, gjort till inre tankar) i högskolevärlden, Det betyder att deras berättelser kan ge finger-visningar om hur de studenter blir som denna högskolevärld bidrar till att producera.

Kulturanalytiska knep

Här kan man ha nytta av Ehns och Löfgrens övriga kulturanalytiska angreppssätt, nämligen perspektivering, kontrastering och homologisering. Perspektivering handlar bland annat om att göra sig främmande inför det egna samhället, tänka i liknelser som befriar tanken från inkörda spår, söka synonymer och symboler. Kontrastering innebär att kartlägga gränser mellan medvetna oppositioner såväl som att konstruera motsatser som inte alltid är verbaliserade. I den här rapporten handlar det till exempel om vuxen – icke-vuxen och arbete – studier.

Homologisering handlar om att söka efter underliggande överensstämmelser i till synes skilda sammanhang, något som kan vara aktuellt när det gäller studenter. Det är lätt att konstatera att studenterna utgör en heterogen och fragmentiserad grupp men samtidigt är det inte omöjligt att vissa villkor gör att det uppstår likartade erfarenheter i livet som student. Kort sagt har jag alltså försökt att använda dessa tolkningsmetoder.

På ett mer konkret plan har jag tematiserat materialet genom att läsa intervjuerna upprepade gånger. Jag har lagt märke till formuleringar och ämnen som upprepar sig och markerat dessa avsnitt. Parallellt med detta har jag skrivit studentporträtten där varje intervjuperson får ett eget utrymme. Sedan har jag klippt ut citat och sorterat dem i olika grupper, läst om intervjuerna, upptäckt nya citat som passar in i grupperna, och så vidare. Som ursprungligt perspektiv

har jag haft intervjuguiden och diskussionerna kring den, mötena med referensgruppen i StudS samt Karin Agéliis och Lars Brandells påpekanden. Detta har gjort att jag redan från början har sorterat bort vissa saker och koncentrerat mig på andra.

På det viset har jag konstruerat olika tankespår som, om det finns någon täckning i intervjumaterialet, till slut reproducerar sig själva. Det är med andra ord svårt att inte "se" de aspekter jag vid något skede bestämmer mig för, vilket naturligtvis gör att materialet skulle kunna gestaltas på en mängd andra sätt. Till slut har jag förkortat citaten, komprimerat vissa och sorterat bort andra som bara tillför onödig upprepning. I redovisningen återfinns alltså inte röster från samtliga intervjupersoner utan jag låter några tala för andra. Vissa personer har helt enkelt formulerat saker och ting klarare, haft lättare för att prata eller intervjuats på ett bättre sätt. Det gör att endast omkring 2/3 av intervjupersonerna förekommer i redovisningen.

Studier som rörelse

Studier och kunskapsinhämtning associeras ofta till en önskvärd förändring. En *kurs* antyder en utstakad riktning eller väg, ett *program* underförstår på samma sätt något som bör fullföljas och som strukturerar och binder framtiden. Man studerar *vidare* och måste *fullfölja* sina studier, man har scheman som ordnar den näraliggande framtiden och man antas någon gång bli färdig.

Genom en ordlek som denna kan man alltså spåra förväntningar om att någon sorts rörelse inbegrips i att vara högskolestuderande, en rörelse som kan tolkas som en passiv anpassning från den studerandes sida men också som en aktiv, aktörsdriven förändring. Traditionellt förknippas sådana aktörsdrivna projekt i högskolevärlden med människor i tjugoårsåldern som lämnat gymnasieskolan och fortsätter med högskolestudier. Här är det lätt att associera till social mobilitet, att man genom studierna kan klättra uppåt i klass- eller statustermer.

Samtidigt handlar det utifrån studenternas egna perspektiv om en upplevelse av att fly från tristess och rutiner, att man inte vill känna sig låst utan istället befria sig genom studierna. I intervjumaterialet återkommer berättelser om hur studenterna tar avstånd från monotont sysselsättning och ser studierna som en språngbräda till mer kvalificerade arbeten, något som kan benämnas *flykt från monotoni*.

Temat rörelse och variation återfinns i andra sammanhang. Studenterna talar om hur de genom studierna lär sig att vidga sina vyer, tänka kritiskt och tänka på nya sätt. De berättar också om hur dessa förändrade tankesätt kan praktiseras i förhållande till en stel högskolevärld som inte alltid är mottaglig för kritik. Intervjupersonerna visar med andra ord prov på *intellektuell rörlighet*. Här har jag alltså valt att sammanföra dessa olika ”rörelser” i ett tema uppdelat på två avsnitt.

Flykt från monotoni

Vad man lämnat bakom sig

I intervjupersonernas berättelser förekommer ofta ett avståndstagande gentemot en annan tillvaro än den studierna erbjuder, något som kan fungera som en startpunkt för den föreställda rörelsen. Dessa avståndstaganden kan handla om hur gamla eller nuvarande jobb (eller kompisars jobb, föreställningar om jobb) uppfattas i ljuset av de pågående studierna och hur de i berättelserna fungerar som katalysatorer för att påbörja studier. Det kan också handla om hur framtida jobb helst ska se ut för att verka lockande, och underförstått också om hur de *inte* bör se ut.

Intervjupersonernas entré till högskolevärlden kan ibland skildras som en negativ beslutsprocess där andra alternativ utesluts tills det intervjupersonerna nu gör framstår som det enda riktiga¹². Att kontrastera sina studier med gamla eller nuvarande jobb liknar denna strategi men här handlar det inte enbart om att påbörja studierna utan också om att fylla en studentidentiteten med mening. Vad innebär det att vara student? Ett svar verkar handla om vad begreppet ”student” *inte* är eller bör betyda, något som kan formuleras i jämförelse med andra, kanske redan beprövade identiteter.

Intervjupersonerna uttrycker med denna negation en flykt från monotoni och tristess och en önskan om att genom studierna undvika vissa typer av sysselsättning. Denna flykt kan i intervjuerna tjäna som en retorisk introduktion till den rörelse intervjupersonerna ofta upplever att de påbörjat genom sina studier. Kanske vet man som student inte alltid vart man är på väg men i vissa fall är det åtminstone klart att man förändras. Och vad man har lämnat bakom sig.

Enligt den enkätundersökning av ett urval studenter hösten 1996 som gjorts inom ramen för StudS-projektet förvärvsarbetar 35 procent av de tillfrågade studenterna parallellt med studierna. Många studenter har alltså möjlighet att jämföra studentrollen med en viss arbetslivserfarenhet. Dessutom arbetade omkring 70 procent av studenterna under sommaren 1996. Nästan hälften av studenterna, 47 procent, anger vidare att de någon gång före höstterminen 1996 arbetat under en sammanhängande period på minst ett år.

”Noll klurigheter i ICA-kassan”

Charlotte, 29 år och studerande på psykologlinjen, tog under ett sabbatsår från gymnasiet ett jobb i en ICA-butik, något som hon beskriver som ”svintråkigt”:

”Efter två veckor fanns det inget jag inte kunde i den där affären, liksom, alla priser utantill, det var ju dödtrist, då insåg man att det här kan jag inte göra resten av livet inte, så då bestämde jag mig för att läsa vidare på gymnasiet. () Jag måste läsa mer och komma vidare så att jag kan få ett jobb som jag tycker om sen. För att sitta i en kassa eller göra nåt enahanda, det passar inte mig riktigt.”

Charlotte talar i ett annat sammanhang om sin farfar som en inspirationskälla, i synnerhet hans förkärlek för tankeklurigheter. Då anknyter hon till jobbet i ICA-butiken:

”Det tror jag har bidragit på nåt sätt, glädjen över att få klura lite. Det får man inte göra i kassan på ICA till exempel, det finns noll klurigheter. Det gör inte det, man kan först klura ut alla numren, alla koderna, sen kan man försöka få in den bästa snitsen att få allt snabbt förbi, sen kan man ägna sig åt att säga

¹² Se Wästerfors, David: *Studiestarten som ett äventyr – Rationalitet, slump och nödvändighet inför högskolestudierna samt Appendix: Vägen till studierna – Korta porträtt av 24 studenter*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 5. Högskoleverket, 1998).

hej på ett extra trevligt sätt, sen finns det banne mig inte så mycket mer att göra [[skratt]].”

”Jag vill gärna gå min egen väg”

För **Martin**, som är 23 år och läser industriell ekonomi, har militärtjänsten fungerat som en liknande avskräckande erfarenhet. Han säger sig visserligen ha lärt sig en del i militärtjänsten men skulle inte vilja göra om den. Under tiden i det militära blev han motiverad till att läsa eftersom han märkte att han ville göra saker på sitt eget sätt, något som inte stämde överens med den militära orderkulturen:

”Jag märkte ungefär halvvägs eller en tredjedels väg in att jag vill gärna gå min egen väg, göra saker på mitt sätt framför allt. Dom order man får, dom, direktiv uppifrån är helt, antingen meningslösa eller helt fel och då struntade jag i det och körde min egen variant () men i det militära fungerar inte det så att jag fick, hade några duster med befälen, jag fick i och för sig bra betyg ut ändå men det var inte riktigt för mig, jag var för uppkäftig.”

Även **Gunnar**, 32 år och studerande på socionomutbildningen, trivs med variation och frånvaro av stela strukturer. Han vill liksom Martin inte ”bara vara ett verktyg som utför saker”. Efter studierna vill Gunnar ha ett jobb där han kan utvecklas:

”Det är ett klart mål för mig att jag vill aldrig mer ha ett jobb där () man har bara en slags position, att jag vill liksom bredda mina positioner efter att jag liksom kommer ut och få jobba, att jag vill liksom kunna få använda fler sidor av mig själv än vad jag gjorde innan.”

”En bättre framtidstro”

Gunnar beskriver hur hans självuppfattning och framtidssyn ändrats i samband med att han började studera. Hans beskrivning underförstår en framåtriktad rörelse:

”När jag jobbade förut så tyckte jag, fy fan vilket tråkigt liv jag har framför mig, ska jag hålla på med sånt här skit hela livet, liksom. När man börjar plugga och liksom känna att det här är kul, det här är– är jätterätt, alltså (). Då känner jag liksom att jag får ju mycket bättre framtidstro. Jag känner liksom, det här kommer att gå bra liksom, det här är skitbra för mig.”

För Gunnars del handlar alltså studierna bland annat om optimism, om att tidigare stängda dörrar nu plötsligt öppnas:

”Jag upplevde mig som om jag satt fast när jag jobbade förut och jag förstod inte riktigt hur jag kan komma ur det för att jag såg inte liksom, jag tyckte liksom, jag förstod inte liksom hur mitt liv skulle bli liksom () jag känner mig mycket, mycket mer optimistisk liksom, och jag känner också liksom att nu kan jag ta min examen, jag kan liksom börja jobba om jag vill, jag kan

skriva D-uppsats som jag vill, liksom, det finns mycket bredare möjligheter att gå vidare och liksom, förut så var liksom dörrarna låsta på nåt sätt () så, mycket mer dörrar öppna nu.”

”En monoton som jag inte klarar av i längden”

Petra, som är 28 år och läser samhällsvetenskap, berättar om hur hon ser på sina gamla jobb inom vården:

”Jag beundrar dom som kan stanna i vård och såna jobb för att det är en monoton som jag inte klara av i längden. Men däremot gör jag ju, jag tycker det är strongt att man, att det, människor klarar av det, att dom gör det till sin, det är deras liksom mål, det är dom nöjda med.(). Min vårdskola var specialiserad på handikappade barn och ungdomar men jag har inte tålamod till att jobba med det dag ut och dag ut. () Jag beundrar verkligen jobb inom vården och äldreården där dom dag efter dag möter samma problematik och patienterna blir sämre och sämre.”

Även Petras framtida jobb ska helst ha en varierande karaktär:

”Jag tror att jag behöver väldigt mycket omväxling, jag har inte låst mig vid vad det ska bli, det kan bli personalkonsult också eller nånting åt det hållet. Men () (ha nåt eget), att bli projektledare för nånting.”

På liknande sätt motiverar Petra sina vistelser utomlands med att hon har svårt för att vara ”stillastående” en längre tid. ”Jag måste hela tiden ut och resa [[skratt]]”, säger hon. Hon sammanför också tanken på variation, flexibilitet och rörelse med förväntningarna från framtida arbetsgivare:

”Jag känner att det ((utbildningen)) ska vara så allmänbrett som möjligt och inte så specialiserat. (). Jag känner inte att jag måste vara expert på nånting utan snarare att jag ska ha lätt att hitta information.”

”Inte samma sak hela tiden”

En sådan vision kan flera av intervjupersonerna förenas kring. **Annika**, en 24-årig etnologstudent, formulerar sin dröm så här:

”Vill ha ett arbete som man kan känna sig engagerad i, som man kan utvecklas i. Man inte gör samma sak hela tiden utan att man kanske kan utvecklas vidare i det som man arbetar med och liksom inte stanna på samma jobb sen hela tiden utan byta, vara flexibel.”

Samtidigt kan denna öppenhet verka lite för obestämd. Annika kan inte bestämma sig och vill att hon ska ”drabbas av nån slags insikt att jaha, precis det här vill jag”.

”Sjukhuset är en ankdamm”

Kristian, 34 år och kemistuderande, jobbade förut på ett mentalsjukhus och där kan han fortfarande jobba extra ibland. Det fina med jobbet är dock ledigheten:

”Det är ju intagningen på ((en avdelning)), där är det ju mycket övervakning, man sitter bara och håller ställningarna, det är det du gör [ja], du jobbar från, ja, från sju till åtta ena dan, då, va, så nästa så jobbar du från sju till fem, då [mm], och så är du ledig två dar, det är det som är det fina med det jobbet, det är att man är, det är ju ledigheten.”

Stämningen på sjukhuset beskrivs som en ankdamm där ingenting förändras och där personalen är avundsjuk på Kristians studier:

”Det är ju en ankdamm, där, va, jag menar du kan vara borta, borta i ett halvår, äh, du kan vara bort längre än ett halvår och komma tillbaka och det är precis som om du var borta på middan. Det har inte hänt nånting, det är lite andra gubbar, bara, lite andra patienter, du ställer samma (krav), det är samma, öh, ja, samma skämt och det är, likadant, dom sitter och gnäller om samma saker och, ja, löningen, dom sitter och gnäller på hur illa det är och avdelningar sinsemellan, då, va, hur dåliga dom är där borta, det händer ingenting. Där är det ju också lite så här ’vad ska du bli för nåt, va?’ (). Lite, lite negativ ton, va. () Lite avundsjuka, många går där och inte () riktigt vad dom håller på med, och är man då, bryter sig loss så tror jag dom dom kan liksom inte ta det.

Personalen på sjukhuset kan sarkastiskt kommentera Kristians studier med kommentarer som ”du kommer nog tillbaka hit igen, du, när du är klar med dina studier”, något Kristian aldrig skulle ha sagt till någon som vill lämna jobbet. Samtidigt erkänner Kristian att han själv kan förakta jobbet just därför att han håller på att utbilda sig till någonting annat: ”sen när man äntligen kommit in på nånting, då, va, då vänder man sig mot dom kanske, ’har ni botat nån idag?’. Lite sånt. Då blir man lite själv lite dum.” Kristian sammanfattar sin åsikt om skillnaden mellan att jobba med något meningsfullt och att bara jobba för lönen:

”Men antingen har du del, alltså, jobbet blir en del av din, ditt liksom liv, eller så har du bara ett jobb, går dit, får dina pengar, så lite jobb som möjligt, så mycket pengar som möjligt, så mycket fritid som möjligt. Så resonerar jag.”

”Jag är inte road av detta”

Katarina, 34 år och studerande på P-linjen, jobbade förut som banktjänsteman men tror aldrig att hon kommer att bli någon ”lysande banktjänsteman” även om andra på jobbet ansett att hon är det. Hon vill inte längre jobba med samma uppgifter:

”Jag vet inte om de möjligen känner sig lite hotade av att jag frankt har förklarat att jag är inte road av detta. Då ((när hon är klar)) ska jag faktiskt

inte jobba med det direkta bankarbetet. Jag kan ju jobba med personalutveckling men eh jag har lite grand en känsla av att det är ganska många av de här människorna som egentligen också skulle velat göra något annat. Jag har väl på något sätt blivit lite obekvämt att umgås med för att jag gör det.”

På banken frågar de ”när kommer du tillbaka?”. Och Katarina säger att hon ska återvända efter studierna – men bara tillfälligt:

”Jag har ju inte pluggat i tre år för att sätta mig på det jobbet jag hade innan. Och får jag inte jobba på personal ((-avdelningen)) så får jag väl söka mig någon annanstans. Men det där har de lite svårt att fundera ut hur det skulle gå till utan ’det är klart att du ska komma tillbaka’. Ibland har jag lite känsla av att de inte tar det på allvar, ungefär som ’det är ju trevligt för dig, du har ju suttit med det där i tre år men kommer du tillbaka nu snart?’”

Här är Katarinas frustration över att hennes kolleger inte erkänner hennes utbildning som en verklig rörelse bort från sin gamla position tydlig. Kollegerna verkar beteckna den som en tillfällig utflykt snarare än en utvecklingsmöjlighet.

”Det var helt hjärndött”

Daniel, en 32-årig student på bibliotekarieprogrammet, har haft en mängd ströjobb, bland annat på ett tryckeri:

”Som tryckerbiträde. Jobbade tvåskift, tjänade rätt så bra med pengar men det var ju helt hjärndött, tycker jag. () Det var bara till– tillfälligt, då, men det fanns en massa jobb så jag jobbade hur mycket som helst, men sen då så började jag ((jobba på ett museum)), det var ett jobb som jag var liksom engagerad i, men att om man blir engagerad i ett jobb där man inte kan påverka ett enda dugg () då blir man frustrerad. Så det var i och med det som dom här tankarna dök upp, va.”

När Daniel började på museum blev han irriterad över att intendenterna kunde för lite. Självt jobbade han som vaktmästare och hade begränsade möjligheter att påverka. Det var i samband med det som han började fundera på att skaffa sig en utbildning. Han val av bibliotekarieutbildningen motiverar han med just möjligheten till stimulans och variation:

”Jag blev lite intresserad för att jag tyckte det verkade som det skulle passa mig rätt så bra därför att jag är intresserad av allt. () Jag vill gärna hålla på lite med det och lite med det och kanske hålla på intensivt med nånting en period och sen släppa det och gå vidare (). Jag måste ha nånting som jag tycker är roligt och stimulerande. Då vet jag att då måste det vara något där man får *tänka*, där det finns utmaningar och () att man liksom går *vidare*, () att man inte sitter kvar och gör samma sak hela tiden.”

”Jobben gav mig ingenting”

Fionna, som är 32 år och läser spanska och psykologi, började efter gymnasiet jobba i hemtjänsten och inom äldreården. Hon har även jobbat på restaurang, på posten och på kontor. Och åren gick. ”Det gick nästan tio år [[skratt]] där” berättar Fionna och fortsätter:

”Och sen plötsligt så, så kände jag att ja, att jag måste göra någonting annat. Jag var trött på såna jobb och de gav mig ingenting, kände jag. Jag fick inte, jag kände mig inte tillfredsställd.”

Hon bestämde sig för att gå en turism- och reselinje på ett år och fick jobb inom resebranschen på en resebyrå, och där jobbade hon sedan ett par år. Till slut fick hon inte behålla jobbet och då visste hon att hon antingen skulle återgå till vården eller en restaurang om hon inte gjorde något annat. Det blev universitetsstudier och spanska istället, vilket antyder att Fionna två gånger har undvikit otillfredsställande jobb genom att börja läsa.

Paul, 22 år och filosofistuderande, anstränger sig för att inte vara nedlåtande i förhållande till okvalificerade jobb. Han har dock själv jobbat på ett lager och i jämförelse med det är studierna mer fritt strukturerade:

”Det är många av mina gamla klasskompisar som fått jobb på industrin eller någon pizzeria liksom och de har sitt liv där. Och även om jag aldrig själv skulle klara det kan ju inte jag se ner på dem, på att de inte utvecklas intellektuellt. Det kände jag när jag jobbade på det där lagret de där somrarna, det är helt okej att tjäna pengar men man känner sig så jävla pundig när man kom hem. Jag tycker det är viktigt. Det är som med studier med mig. Om man tar en fempoängskurs, då lever jag jävligt slapp i tre veckor och så sliter som ett djur i två. Och jag trivs med det.”

Paul saknade den mer individualistiska studiestilen när han gick på lärarprogrammet. Nu har han gjort ett avbrott för att läsa filosofi och kan på det viset slippa lärarhögskolans krav på närvaro alla dagar i veckan:

”En grej som stod mig upp i halsen när jag gick i ((staden där lärarhögskolan ligger)) var att det var obligatorisk närvaro alla dagar, fem dagar i veckan. Från 8 till 4, det var jobbigt [[suck]] och det sket man i. Efter två år så struntade man i det, man fick en massa kompletteringsuppgifter i nacken, så dagen innan hade jag 10 kompletteringsuppgifter. Jag fick skriva ihop på en dag. Och sånt är lite tråkigt. Så det gillade jag inte. Men nu känns det som jag har frihet.”

Här återfinns alltså monotonin även inom högskolevärlden, något Paul trotsade och löste på sitt eget sätt. Jag återkommer till andra exempel på detta praktiska utövande av kritik i samband med den intellektuella rörligheten.

”Vända burgare kan man göra bara för pengarna”

Björn, en 22-årig student som läser multimedia, har svårt att göra något utan inspiration. Han hoppas att det framtida jobbet aldrig blir samma sak, att han inte bara ska följa direktiv utan vill lösa uppgifter på ett sätt där han själv kommer på lösningen:

”Det går ju inte att få ett jobb utan en högskoleutbildning, vända burgare liksom i något gathörn, det är väl en annan sak men det skulle man ju kunna göra om man liksom bara gjorde det för att tjäna pengarna. Men () jag har väldigt svårt att göra någonting bara för att göra det utan jag måste känna inspiration och lust att göra det. Så därför är det ju svårt att förena () frihet och skaparglädje med arbetet.”

Björn står inte ut med ett inrutat liv och bryter medvetet med sina rutiner för att undvika det:

”Som traditionellt ska man sitta uppe och göra musik halva natten för det är så musiker gör. Klyschigt! Då brukar det vara så att när jag vaknar klockan nio på morgonen och ska vara i skolan kvart över tio har jag värsta idéerna så då måste jag sitta och göra musik på morgonen och sen springa till skolan.”

Björn fortsätter:

”När någonting blir monotont och tråkigt, () hade man varje dag gått till skolan klockan 9.00 och haft föreläsning till lunch och sen haft föreläsning på eftermiddagen, och varje dag gjort det och sen gått och tränat eller någonting, haft det här inrutade livet. () Sådant pallar jag inte.”

Ann, en 22-åring som läser industriell ekonomi, sätter studierna i samband med en sorts utvecklingsfas som hon nu befinner sig i:

”När man börjar på nåt nytt, det är då man lär sig saker och då kanske man utvecklas själv för man märker att man klarar av det, så händer inte hela tiden, mest i början, varje ny fas i livet lär man sig mycket, nu är jag inne i den här fasen.”

”Jobba i butik i resten av livet – det vill man inte göra”

Bella, 26 år och student på en vårdhögskola menar att hennes ”ångestkänslor över skolgången” gjorde att det dröjde ett tag innan hon började läsa in ämnen på KomVux. ”Men sen så kommer man till en punkt när man inser att det finns liksom inget val” berättar Bella, ”utan det är det ((utbildning)) eller så får man jobba i butik i resten av livet, och det vill man inte göra [[skratt]] så det är bara att ta tjuren vid hornen”.

Just nu jobbar Bella extra i en butik. Men hon gör det bara för att slippa ta studielån. Personalen behandlas illa och Bella är osäker på hur länge hon orkar:

”Jag har jobbat där i åtta år [[skratt]] – fruktansvärt. Så jag har gått de senaste fem åren och velat komma därifrån. Samtidigt så är det väldigt bra betalt, det

är hundra procent på helger så det har varit värt det i alla fall och kunna göra andra saker. Och så tänkte jag att nu får jag behålla jobbet under studietiden så står jag ut att jobba där i tre år för jag tycker det är värt att slippa den här länbiten.”

P-O, som är 30 år och studerar industriell ekonomi, vände sig vid att tjäna pengar under den tid han jobbade som snickare. Men när han nu i efterhand reflekterar över perioden verkar studierna mer stimulerande:

”Sen kommer man till insikt också när man börjat jobba, det kanske man inte drömmer om att man ska göra när man är 50 år, så att stå där med förstörd kropp men att ahhh, man vill känna att man utvecklas på nåt sätt så då har man större möjligheter om man läser. () På nåt sätt skaffar man sig en möjlighet att göra, man blir inte så låst (). Förhoppningsvis får man ett mer stimulerande jobb.”

Trots att snickarjobbet var kreativt, ansvarsfullt och konstruktivt var det inte det P-O egentligen ville syssla med. Även flexibiliteten i studieformen tilltalar honom, att ta ledigt en dag och ta igen det en helg, att utnyttja möjligheterna när man studerar. ”Den möjligheten det har man inte när man jobbar. Det känns rätt skönt att veta”, menar P-O.

Inte heller Anette, som är 30 år och ekonomistuderande, kan tänka sig att gå tillbaka till sina gamla jobb. Hon behåller sitt arbete med döva och hörsel-skadade för att få pengar under loven. När hon förut jobbade var hon ”trött på hela situationen.”

”Ett arbete går ju många gånger på rutin”

Bella associerar jobb i allmänhet med rutin och mindre mentala krav. Det är betydligt jobbigare att plugga än att jobba, menar hon:

”Det är ju mycket mer mentalt krävande oftast än vad ett arbete är, ett arbete går ju många gånger på rutin. Sen beror det på vilket arbete man har men generellt sett, om man kan generalisera. Det är ju en annan typ av ansträngning och sen just det här jätteintensiva inför tentor. Man sitter både dag och natt och pluggar, pluggar, pluggar.”

Hon menar att andra människor ofta är imponerade av att hon läser och orkar lära sig så mycket. På frågan om varför de är imponerade svarar Bella:

”Förmodligen är det väl dom som själva inte tar tag i sitt liv och gör någonting eller de som går omkring och är sådär lite lagom missnöjda med sin tillvaro, framförallt dom.”

Att inte fastna

Många av intervjupersonerna förenas i ett tämligen likartat avståndstagande gentemot monotona och tråkiga jobb och markerar därmed en tydlig gräns

mellan studentidentiteten och det alternativ som de har provat före studierna eller på något sätt kombinerar samtidigt som studierna. På det viset kan man avläsa vad studentidentiteten *inte* innebär (eller inte bör innebära): monotoni, tristess, rutiner, ofrihet, hjärndött, dödtrist, enahanda, ankdamm, ”noll klurigheter” och så vidare.

Bevara flexibiliteten

Den positiva upplevelsen av att vara student blandas med visionerna om drömjobb som formuleras på ungefär samma sätt som de mest entusiastiska upplevelserna av att vara student: man vill vara öppen, få mer möjligheter, kunna byta och vara flexibel, känna inspiration och lust, få stimulans, bryta rutiner och utvecklas, använda nya sidor av sig själv och inte stanna och känna sig låst. Dessa möjligheter vill intervjupersonerna bevara och utveckla även efter studierna, vilket underförstår en förväntan om att den påbörjade rörelsen inte ska resultera i en återgång utan i ett kvalitativt lyft i den egna biografien.

I StudS enkätundersökning anger 69 procent att påståendet ”Studenttillvaron har utvecklat mig som människa” stämmer med den egna. Vidare fick också påståendet ”Jag tycker att det är roligt och stimulerande att vara student” höga värden – 70 procent tyckte att det stämde.

Att studera är att bli något annat

Studentidentiteten kan därmed avteckna sig som en gränzon mellan det förflutna och det framtida i intervjupersonernas liv, som en rörelse *från* något och *mot* något annat som till och med kan göra det svårt att verkligen definiera vad det innebär att *vara* student. Att studera är att vara på väg, att byta skepnad och bli något annat, om man ska tro intervjupersonerna.

Studiernas antipol beskrivs också med metaforer som antyder frånvaron av en sådan rörelse: en upplevelse av att *sitta fast* och inte utvecklas, *vara instängd* med stängda dörrar och fasta positioner, en känsla av att man måste stå ut och att omgivningen kan känna sig hotad av och förvägra uppbrott eller förnyelse. Ibland tillkommer även en föreställning om att inte passa in på den gamla arbetsplatsen utan att istället vara ämnad för något annat. Intervjupersonerna kan uppleva sig som några som särskiljer sig, som vill göra saker på sitt eget sätt, gå sin egen väg och alltså utmejsla en unik individualitet.

Intellektuell rörlighet

Redo för nya infallsvinklar

Den rörlighet som yttrar sig i flykt från monotoni har sin motsvarighet i den intellektuella rörlighet som många intervjupersoner skildrar. Inte heller när det

gäller mental aktivitet vill studenterna ”fastna” utan istället hyllas perspektivrikedom, intellektuell pluralism, kritiskt tänkande, dialektik och ständig växling i tankesätt, formulerat på varierande men liknande sätt.

Intervjupersonernas ideal handlar om att hålla sig intellektuellt vaken, att vara redo för nya infallsvinklar och kunna hantera motsägelser. Motsatsen till detta, inskränkthet och intellektuell monokultur, har en tydlig koppling till de monotona jobb studenterna tar avstånd ifrån. Intervjupersonerna vill varken ha monotona jobb eller monotona studier. Och när det senare uppstår riktar de kritik mot de aspekter av högskolevärlden som uppfattas som intorkade och inskränkta.

”Man får inte fastna i ett sätt att tänka”

Anna, 26 år och sociologistuderande, menar att hon för varje nytt ämne tänker på ett nytt sätt:

”Man använder sig av mer än en inriktning, man får inte fastna i ett sätt att tänka, liksom. Flera av mina kursare har till exempel pratat om arbetsrätt, det verkar jätteintressant, men det har jag aldrig tänkt på förut, men när de berättar, så blir man väldigt intresserad och nyfiken.”

Björn trivs med sina studier just därför att det är lite ”anarkistiskt”. På hans högskola är det inte så strikt och studenterna har inflytande, vilket kan tolkas som intellektuell frihet:

”Det finns inga regler utan man skapar normerna. () När vi hade problem med tekniken så, så liksom sa då alla elever gemensamt att vi kommer att tentastrejka den här tentan för att vi har inte fått tillräckligt med föreläsningar för att det hade gått bort några föreläsningar och de hade inte ersatt dem. Och då till allas förvåning så lyssnar administrationen, någonting som egentligen inte finns på någon skola någonstans, att rektorer och lärare lyssnar på eleverna så att det är ju en utav de stora styrkorna här att eleverna faktiskt har en talan, det är lite skönt (). Det är inte det () här, väldigt strikta universitetskänslan utan det är lite löst och det – lite skön gung och sväng i utbildningen på något vis, det passar mig bra.”

”Man kan faktiskt se saker på olika sätt”

Gunnar menar att han genom studierna börjar ”komma in i ett slags akademiskt sätt att tänka och skriva”. Han har lärt sig förstå att saker och ting är komplexa:

”Att saker är alltid mycket mer komplexa än vad man tror [[skratt]]. Det tror jag är liksom den närmaste sammanfattningen jag kan komma.”

Denna komplexitet hanterar Gunnar genom att bli mer ödmjuk, försöka lyssna och sätta sig in i olika idéer, även dåliga.

”Mer tolerans och mindre prestige”

På liknande sätt menar **Katarina** att hon har lärt sig att tolerera olika uppfattningar på ett närmast relativistiskt sätt. Hon berättar här om vad hon och hennes kompis Eva anser sig ha lärt:

”Att ha en större tolerans mot olika uppfattningar. Att man faktiskt kan se saker på olika sätt utan att en har rätt och en annan har fel. Och Eva uttryckte det så här: ’ja, åtminstone mitt liv har blivit mindre konfliktfyllt’. Och det stämmer därför att toleransen ökar och det blir inte så jävla viktigt att avgöra vem som har rätt. Det tror jag nog är det bästa – jag kunde vara så fruktansvärt påstridig – ja, det kan jag fortfarande men jag hade nog väldigt mycket av prestige – inget sätt att diskutera saker och ting. Antingen fick folk bevisa att jag har fel eller så är det jag som har rätt. Så ser det inte ut nu.”

Katarina sätter denna lärdom i samband med hennes och Evas arbetsuppgifter på pedagogiska institutionen där de hjälper till med andra studenters uppsatsskrivande bredvid sina egna studier. Studenterna klagar på att de får olika svar av lärarna på en och samma fråga. Så var det även när Katarina och Eva skrev sin uppsats:

”Vi hade tre lärare inblandade i vårans ((uppsats)) då och de tyckte ju inte likadant om saker och ting. De förespråkade inte samma metod för att undersöka ett visst problem (). De såg inte ett problem på samma sätt och som student så – jag menar ränderna går ju inte riktigt ur från skolan, va – lärarna vet vad som gäller, lärarna kan svaren. Det är ju den föreställningen de har. Men så är det ju inte.”

”Jag accepterar inte allt hon säger”

Istället uppmanade Katarina och hennes kompis övriga studenter att själva ta ställning utifrån de alternativ de samlar in från lärarna – ty ”lärarna är aldrig överens”. I förhållande till sitt gamla jobb på banken har studierna gett Katarina en ny ”inre säkerhet”:

”Alltså numera kan jag ju gå upp till den här personalutvecklaren och sitta och diskutera diverse saker som har med hennes jobb att göra på ett helt annat sätt än jag kunde göra innan. Jag accepterar inte med nödvändighet allt hon säger heller, va, utan jag kan mycket väl ha en annan uppfattning och tycka att ’skulle man inte kunna göra så och så istället’. Men för ett par år sedan hade jag utgått ifrån att hon hade rätt för hon var utbildad, för det är hon nämligen flera gånger om. Så den säkerheten betyder mycket.”

Katarina kan tack vare metodkurserna numera granska enkäter på ett annat sätt än förut, till och med genomskåda dåliga sådana, menar hon.

”Förut blev jag bara förbannad, nu försöker jag förstå”

För Daniel har studierna bland annat inneburit att han tänker ”mer strukturerat” och uttrycker sig på ett annat sätt:

”När man snackar med folk, att det här akademikersnacket, liksom, det är det man har fått. Så att det märker man ju genom att man hänger med i nya sammanhang. () Jag har ju inte det språket med mig hemifrån. Ja, det kan vara bara att man sitter och diskuterar, diskuterar livet i största allmänhet eller så, va, det. Akademiker och icke-akademiker dom snackar på olika sätt om såna saker. Jag ska inte säga akademiker i allmänhet men åtminstone humanister och samhällsvetare resonerar kring såna grejer på ett annat sätt. Det är mycket mer strukturerat, mycket mer, det är väl också det här med att man är mer, jag ska inte säga att man är mer krass, ja, man är mer analytisk, liksom, man talar inte riktigt lika mycket med emotiva termer, kanske. Eller jag vet inte hur man ska, man förhåller sig mer neutral till det.”

Daniel har visserligen kvar gamla åsikter men formulerar de numera mindre känsloladdat och försöker sätta sig in i hur meningstötståndare tänker:

”Jag kan hålla borta det känslomässiga mer. Till exempel rasism, då, va, det har jag alltid varit fruktansvärt negativ till, alltså, och nationalism. Men förut blev jag bara förbannad, liksom, när jag tänkte på rasism [ja, jag förstår], men nu blir det mer så här, jag ogillar det fortfarande fruktansvärt mycket men att, jag kan ändå försöka tänka mig in i hur tänker man när man är rasist.”

”Det hade jag aldrig fått upp ögonen för”

Malin, som är 33 år och studerar industriell ekonomi, har i och med studierna börjat fundera på vad hon köper och sedan slänger, något hon inte hade förstått om hon hade fortsatt att jobba:

”Det tror jag inte jag hade fått upp ögonen för om jag inte hade börjat läsa. Jobbar man så går man på bara, man är en del, man tänker ofta när man ska köpa nåt, om man skulle behöva en ny stereo, vad ska jag göra av den gamla, ska man slänga den, alla delarna i den. Det är inte så lätt nu för tiden, tycker jag, förr kunde man åka till tippen och så var man av med den men nu är det inte det.”

”Nu kan jag säga: det håller inte”

Hans, en 38-årig teologistuderande, menar att man lär sig att ”tänka systematiskt och logiskt” i hans studier, något som också kan gå till överdrift:

”Med hjälp av framför allt den analytiska filosofin kan, kan jag gå in och kritisera och se ’det håller inte det du säger’, ’det håller inte’ och säga ’vad blir följderna av det, vad blir följderna av det, vad menar du?’, ’hur definierar du det ordet?’. Alltså det kan gå till – men överdrift, det är medvetet. Men grejen är att jag tycker att det är bra att vara skolad i den typen av tänkande. Nästan det gamla skolastiska tänkandet, va.”

”Tillbaka till en intellektuell miljö”

Karel, som är 47 år och studerar öststatskunskap, berättar att han genom högskolan har hittat tillbaka till den intellektuella miljön som han känner igen från hemlandet Polen:

”Här har jag hittat kanhända den där intellektuella miljön som man var på sätt och vis van hemifrån alltså, det var ett slags i sk – i Polen skulle jag kalla det för *intelligentia* alltså, det finns lite, jag uppfattar det som centraleuropeisk intellektuell atmosfär, som finns här i ((högskolan)), i alla fall vid institutionen, *självklart*.”

Enligt Karel är genomsnittsintelligensen ”ganska hög” bland det högskolefolk han träffar. ”De är inte rädda för att diskutera saker och de är inte rädda för att ha sina egna åsikter” säger han. Genom studierna har han lärt sig en viss jargong, menar han:

”Jag har lärt mig en viss jargong alltså, tala på, annorlunda eller skriva på annorlunda sätt än jag har gjort hittills, därför jag ser varje ämne kräver sina egna språkverktyg ska jag säga. För det andra hade jag chans för att liksom eller mina ögon öppnades på till exempel vissa författare, vissa filosofer som jag aldrig läst förut, jag vet inte varför (). Rent allmänt kan jag säga att jag har utvecklats säkert som människa, rent intellektuellt, kunskapsmässigt; nya infallsvinklar, jag kan tolka mig själv mycket bättre nu än innan jag började studera och inte minst att man har lärt sig en slags ödmjukhet måste jag säga. Därför i skillnad från mitt tidigare arbetsfält, här kommer jag ifrån underläge.”

”Nu funderar jag över vad dom egentligen håller på med”

För Erika, som är 38 år och studerar antropologi, känns det omodernt att bara råplugga och tenta. Hon har själv undervisat på grundskola och daghem och där följer undervisningen en helt annan filosofi. ”Det händer väldigt lite här uppe [[pekar mot huvudet]]” menar Erika, ”utan det blir mer inmatning än inläring”. Vanliga tentor kan man lyckas med ”utan att man förändras eller förstår egentligen”. Samtidigt har Erika själv förändrats i och med att hon är uppmärksam på nya saker i sitt umgänge, vilket hon menar är en konsekvens av studierna. När Erika berättar låter det som om hon studerade sin vänner:

”Umgås lite med kulturfolk såhär, då, och då kan jag komma på mig själv med att *lyssna* på dom för att ää fundera över vad dom egentligen håller på med för någonting. () Just det här, grupper som delar nånting och påstår att dom håller på med en sak så tycker jag kanske att dom är ute efter nånting annat i själva verket så är det inte det dom tror att dom utträttar som dom utträttar. Ja sen () i och med att jag är kvinna och könsroller och maktstrukturer, hierarkier och det är det som jag är mest intresserad av, alltså, mänskliga företeelser, det handlar ju om mycket om maktstrukturer och de flesta maktstrukturer är hierarkier.”

”Man vill förklara för folk”

Universitetet beskriver Erika som en ”tydlig lutheransk och västerländsk maktstruktur” med uppenbara könsroller. Hennes kunskaper om bland annat könsroller kommer till användning även utanför universitetet även om de där också kan överskattas, menar Erika:

”Det jag känner ibland att några av mina vänner kanske överskattar mig, att dom snackar om vad jag håller på med när jag inte är med, att jag är så duktig och så smart men då skrattar jag ju bara för jag undrar om jag är så jävla smart [[skrattar]] bara för att jag pluggar. Då () kommer det in antropologiska diskussioner ibland i sällskapslivet, va, man vill förklara för folk varför, det finns en orsak till *varför* det är på det här viset. Ofta är det ju kvinnor och män till exempel då.”

”Att strukturera upp problem”

P-O anser sig ha lärt sig ett ”analytiskt tankesätt” och att ”lösa problem, typ hur man ska strukturera problemet och hur man ska angripa det generellt, specifikt för vår linje”:

”Det är just den här analytiska biten, att strukturera upp problem och kunna angripa dom, det känns som en väsentlig bit av utbildningen tycker jag.”

”Man får egentligen tycka precis vad man vill”

Annika tycker ”att man lär sig förstå människor och varför människor är som de är på ett bra sätt”. Hon menar att hennes studier handlar om att tänka och tolka fritt. Hon kan till och med längta efter ”konkreta fakta” när friheten upplevs som tom och jobbig:

”Fritt för tolkning, man får egentligen tycka precis vad man vill. Det är inte () mycket som är rätt och fel och det är, alla lärare har liksom sina egna teorier och är inspirerade utav olika människor (). Det är ganska spännande att det inte är så enhetligt utan att det, det finns stort utrymme. Samtidigt som jag kan tycka att det är jobbigt ibland– ibland kan jag verkligen längta efter konkreta fakta att så här är det, klart, slut, liksom, du behöver inte tänka själv.”

Annika menar att etnologin bygger på ”egna reflexioner och vad man själv tänker och tycker”. Man läser om olika saker och får själv länka samman dem, vilket Annika tycker är skönt till skillnad från gymnasietets undervisning:

”Och det är det jag tycker att högskolan ska vara egentligen, att man ska få tänka själv, man ska få tänka kritiskt. För det är ju, det lär man sig inte på gymnasiet att tänka kritiskt utan där ska man bara ta till sig allting och sen skriva ner det och man ska egentligen inte ifrågasätta nåt.”

Samtidigt kan Annika uppfatta sin egen institution som inskränkt och trög:

”Sen kan jag ju tycka att det ibland är lite trögt i alla fall på våran institution för att det har ju sina diskussioner om de här lektorerna eller vad de nu heter som jobbar där, alltså de kan ju vara lite insnöade ibland kan man tycka. De har sina teoretiska perspektiv som de sitter och grunnar på sina doktorsavhandlingar som de är väldigt inriktade på, så ibland kan man undra om de nånsin är ute nån annanstans [[skratt]] och gör nånting annat.”

”En egen värld med ett eget språk”

Annika menar att fler borde få tillträde till högskolevärlden eftersom den har ett eget språk som man inte förstår om man aldrig studerat:

”Det kan vara bra för alla att läsa nånting på högskolan för att det är liksom en slags egen värld nästan med ett eget språk, kan man säga. Det finns massa begrepp som finns bara på högskolan som man inte förstår nånting utav ifall man inte har gått det.”

Just denna exklusiva begreppsapparat gör att högskolestuderande framställer sig som bättre än andra, menar Annika:

”Men sen finns det en slags attityd mer, tycker jag, att vi som läser liksom är smartare än alla andra som inte läser och det tycker jag är så fel.”

”Jag har lärt mig att se djupare på en text”

För Fionna har studierna inneburit att hon har upptäckt ”bokvärlden”, vilket gett henne nya färdigheter:

”Jag har lärt mig att läsa, jag har lärt mig att analysera, jag har lärt mig att se djupare () på en text.”

När hon jobbade tog hon aldrig fram böcker och var till och med lite rädd för universitetsvärlden. Hon beskriver studiestarten som en svår omställning. Nu har hon förändrats i sitt tänkande:

”Jag har fått större perspektiv på mitt tänkande nu än när jag hade förut. Jag kan eh hänga med bättre idag på många områden. () Jag känner mig säker på det jag kan. Jag kan berätta för andra och () jag står för mina åsikter, jag vet att jag kan det och det känns tryggt. () Jag kan ifrågasätta idag saker som jag inte kunde förut, så på det sättet har det förändrats, mitt– mitt tänkande.”

”Man ska vara stolt”

Fionnas lärare säger att studenterna ska känna sig prioriterade eftersom det är så svårt bli antagen idag:

”De lyfter oss ganska mycket också. De uppmuntrar elever som– som går utbildningen att fortsätta, att man ska känna sig stolt över att man just är i skolvärlden.”

Trots att Fionna kan uppleva högskolevärlden som individualistisk och hård trivs hon och känner sig fri:

”Jag trivs i den världen, det gör jag. Jag upplever väldig frihet, jag känner mig väldigt fri och () planerar själv mina studier och träffar väldigt många olika människor och det är spännande. Men det är också ganska hårt– hårt klimat och man är inte mycket för ett samarbete. Om– om de inte kräver samarbete så är folk väldigt individualistiska.”

”Tänka klarare på informationen”

Sussi, som är 27 år och studerar till arbetsterapeut på en vårdhögskola, menar att hon genom studierna har lärt sig ”självdisciplin” och att tänka snabbare. Arbete gör en förslappad medan studier får en att tänka mer klart:

”Man lär sig tänka snabbare tycker jag. För jag upplever det så att när jag inte studerade intensivt eller alls kanske och jobbade eller gjorde nåt annat så, så blir det väl så att, ja man blir förslappad nånstans. Nu när man får så mycket fakta och information hela tiden så blir man mer och mer snabb att– att sälla och, ja tänka klarare på informationen överhuvudtaget och ta emot det och göra någonting med det.”

”De räknar med att man är en tänkande människa”

Sven, en 23-årig student på kulturvetarlinjen, sätter dialogen i centrum och menar att många seminarier inte lyckas med att stimulera fram samtal.

”Entusiasmera, sätta igång en dialog, det är ju själva meningen med seminariet att kunna föra ett samtal eftersom det inte finns mycket utrymme på föreläsningarna”.

En av anledningarna till att han har ”fastnat för historia” är att lärarna på den institutionen ”faktiskt räknar med att man är en tänkande människa, att de förutsätter att man har vissa kunskaper istället för att man börjar om från noll på nåt sätt.”

”Man har blivit mycket vidare i sin syn överhuvudtaget”

Anette, som är 30 år och läser ekonomi, har genom studierna lärt sig att framföra och driva sina åsikter. Det har kommit till användning på jobbet. Hon menar att hon numera ”tar större sats”:

”Kunna sitta och diskutera och tycka och tänka och det– det har ju hänt då det– det tycker jag– jag tar större sats när man är på jobbet också och tar och ja överhuvudtaget att tänka lite längre framåt än vad man gjorde förut och inte bara va så isolerat egoistisk på nåt sätt också. Man– man har, jo man har blivit mycket vidare i sin syn överhuvudtaget.”

”Det blir en mycket större värld”

Bella menar att studierna gjort henne till en bättre lyssnare med större tålamod och förmåga att acceptera både avvikande ståndpunkter och personer hon egentligen inte gillar:

”Och det är ju också nånting man tvingas lära sig, arbetsterapi är ju också, där jobbar du ju oerhört mycket med andra arbetsgrupper, inom sjukhus att man jobbar i team och då måste man kunna dela med sig av sina kunskaper (). Det är ju väldigt viktigt, kunna ha tålamod, kunna acceptera, det finns ju alltid folk som man har väldigt, väldigt svårt för, men ska man jobba tillsammans i tre år får man faktiskt försöka komma ifrån det på nåt sätt. Men det är ju sällan man hamnar i den sitsen, jag har inte gjort det i alla fall, man har tvingats umgås med människor som man egentligen inte gillar. Det kanske inte är så kul alla gånger men det är nog väldigt nyttigt, tror jag faktiskt, utvecklande.”

Bella jämför studierna med att resa och menar att de gör världen större:

”Man lär sig att se saker på helt andra sätt, det blir så mycket bredare, så mycket större värld, helt andra tankegångar än vad man hade innan. Det är ju sånt kunskaper *gör*, det öppnar ju helt nya världar för en, så kan man helt plötsligt koppla ihop ett och ett och då tänker man *ahaa* [[skratt]].”

”Aktuellt och alla nyheter, det var ju en bibel”

Petra anser sig ha förändrats genom det intellektuella klimat hon har fått omkring sig, något som bland annat resulterat i ett kritiskt förhållningssätt till nyhetsrapportering:

”Jag har fått ett helt annat kritiskt förfarande när det gäller att läsa studentlitteratur men också såna saker ju mer man studerar, studerar en kurs i statistik då kan jag ju säga, eh, på A-Aktuellt ((menar A-ekonomi)), kronan gick ned och det var dåligt på grund av, så kan jag säga, men det finns ju en annan sida, ((rättar sig)) det var inte statistik, det var nationalekonomi, då, men sen när det gäller statistik, men vad baserar dom den undersökning på, jag är väldigt kritisk mot vad jag hör nu, jag accepterar inte allting bara rakt av. () Innan så var ju Aktuellt och alla nyheter, det var ju en bibel, hade dom sagt det där så hade det hänt. Nu är jag oerhört mycket mer medveten om att det finns en helt annan verklighet än den dom väljer att presentera.”

Kritiken praktiseras mot högskolevärlden

Samtidigt tycker inte Petra att man får det kritiska tänkandet automatiskt. Det är något som sker efter andra eller tredje året då lärarna kommer på att de ska börja kritisera. Själv har Petra lärt sig kritiskt tänkande genom sitt engagemang i kåren och misstror högskolans förmåga att verkligen lära ut kritiskt tänkande:

”Hur man kan lära nån att *tänka* kritiskt? () Högskolan är väldigt mån om att det alltid ska finnas ett kritiskt tänkande men samtidigt är inte lärarkåren

utrustade tillräckligt för att kunna hantera det kritiska tänkandet, dom är ofta fast i 'så här har vi alltid gjort', mycket det här med att 'dessa är erkända vetenskapsmän och därför kan man inte ifrågasätta dom', äh, 'dom här böckerna har vi alltid haft, dom är bra att ha, nu ska vi tänka på nya infallsvinklar'. Det är mycket sån här tröghet () som finns i högskolan."

Petra tar ett exempel om hur auktoriteter inom ett ämne alltid försvaras:

"Vi har haft några teorier nu i den här arbetspsykologi, om organisationslära och sådant där dom som är väldigt stora i ämnet bygger det på ett par teorier som vi har lyft fram. () På dom teorier jag vet om, dom, så måste jag ifrågasätta deras urval, jag måste ifrågasätta varför dom har, hur dom har genomgått det, och då blir det nästan som att läraren tycker att dom måste försvara sig. Och då tar dom automatiskt ställning för att den här personen har rätt och kan inte öppna upp om en diskussion om att 'ja, det kanske skulle kunna vara på ett annat sätt' och 'detta är bristerna, detta är styrkan', va. Dom hamnar väldigt lätt i försvarsställning när dom inte kritiskt, tänka, utan () men det är väldigt svårt för då snackar vi om att ändra, för att alla människor söker en viss struktur i sina liv, och har man då undervisat i tjugo år och haft sådana kurser i femton år [[skratt]]. Det är inte så lätt."

Den intellektuella rörlighet som intervjupersonerna anser sig ha förvärvat tas alltså inte alltid emot på ett välkomnande sätt på universitet och högskolor. Intervjupersonerna vänder sitt kritiska tänkande mot universitet och högskolor och anklagar lärare för att vara inskränkta och okritiska, och systemet för att vara trögförändrat och trångsynt, ungefär som de jobb de är på väg bort ifrån.

Den intellektuella rörligheten gestaltas tydligast i intervjumaterialet när den kontrasteras med den intellektuella trögheten i högskolevärlden, både bland lärarna och i systemet. Samtidigt visar intervjupersonerna hur man som student kan manövrera runt inskränktheten som Petra gjorde när hon genom sitt kärpolitiska engagemang utvecklade sitt kritiska tänkande.

"Lärare är inte tillgängliga för återkoppling"

Katarina anser sig märka på lärare att de själva inte trivs:

"Man märker också på lärarna att de– det var ungefär det som fick mig att inte bli lärare – de tycker det är tradigt att hålla på och upprepa de här problemen för klassen år ut och år in."

Hon blir förbaskad på lärare som inte går att nå för kritik, som inte "återkopplar till tentor", det vill säga inte finns tillgängliga för att försvara hur de rättat ett prov:

"Lärare som lämnar ut en eller annan inlämningsuppgift och sedan inte kommenterar dem, möjligen sätter upp ett litet anslag om hur det blir, godkänd eller inte, men som sedan inte är tillgängliga för återkoppling."

Hans reflekterar över sin första studieperiod då han bland annat läste sociologi, ett ämne han fick anledning att bli besviken på. Då var sociologiska institutionen ”väldigt marxistisk”. Men Hans var kritisk och ”köpte” inte budskapet:

”Men sådant fick man inte lov att säga öppet och högt. Och när jag tog en av böckerna som jag har, ’Arbetare i en arbetarstat’, jättefin som jag har kvar – som är skriven av en arbetare i Ungern, någon av de där länderna – som är en uppgörelse med hela den här statskommunismen. Hur vulgär den är. Och när jag använde mig av den där boken så fick jag på huvudet. Och sedan hade jag en del kamrater som tänkte mer på poängen än att liksom ställa upp på detta som vi hade tänkt att göra. Och när läraren då började ’ja, men då kanske det inte blir något av det, får ni inte poängen’. Då blev plötsligt alla rädda.”

”Jag slutade gå på föreläsningar”

Berit, som är 25 år och läser samhällsvetenskapliga ämnen, har slutat att gå på föreläsningar. Hon kan ju läsa själv, menar hon:

”Det är lite dumt kanske att de som är doktorander måste undervisa, för det kan ju märkas mycket tydligt att de är mer intresserade av sin egen forskning, och det gäller lärarna också. Det syns så himla tydligt att de inte är intresserade, och det är synd att det är så, att de blir tvingade. () Ja, alltså grejen är att jag slutade gå på föreläsningar, för jag har ingen glädje av att en lärare står och redovisar vad som står i en bok, och skriver lite på tavlan eller visar en overhead-bild. Jag menar, det kan jag själv läsa. Jag tycker att föreläsningarna ska ge kunskap utöver det som står i boken. Men så har det inte varit.”

Sådana erfarenheter är inte ovanliga i intervjumaterialet. **Petra** tycker att den traditionella undervisningen där föreläsaren föreläser direkt från böckerna medan studenterna antecknar och sedan tentar är ”det mest meningslösa som finns”. Samma åsikt kan spåras hos **Martin**. Han uttrycker sig dock mer försiktigt:

”Det blir en del envägskommunikation. Lärarna, framför allt i dom tekniska ämnena, lärare står och skriver, så skriver man av, försöker hänga med under tiden. Egentligen är väl kanske inte det det bästa sättet för att lära sig. Det ställer rätt höga krav att du sätter dig ner och försöker fatta det där själv också.”

Samtidigt har Martin och hans kurskamrater lyckats påverka högskolan genom kursvärderingarna:

”Vi ser resultat av föregåendes tyckande eftersom vi i grund och botten är rätt lika, man har eller får ungefär samma inställning till att läsa, dom flesta har samma syn, det låter som likriktning men jag tror att det är så. Till exempel hade nån kurs ’93’ för mycket kurslitteratur, det blev för mycket, plötrigt

och dyrt, så då dök det upp på kursvärderingen, ta bort det där, och det kom oss till godo, det blev ett helt annat upplägg på den kursen och det som är bra är att för oss blir det bättre. () Det man skulle kunna säga som är motsats till allt det här, det är att det lätt blir stelbent, skolan är stor, en stor institution, det är, ibland är byråkratin fullständigt vansinnig.”

”Lärarna är inte öppna för nyheter”

Anna, som har provat både universitet och högskola, beskriver vissa lärare som stelbenta:

”Vissa lärare är så trångsynta, de vill bara köra samma de alltid gjort. De är inte öppna för nyheter, eller för vad eleverna har att komma med. Det finns många bra, men också många dåliga lärare.”

När Annas kursare försöker åberopa sina kunskaper i psykologi avfärdas de av sociologerna. ”Lärarna säger alltid till dem att det inte är det vi läser nu, och att vi måste tänka i sociologi nu”, säger Anna.

”Man sitter och ritar blommor”

Ulla tycker att högskolan är ”gammaldags på nåt sätt” och menar att lärarna ”har sina egna linjer som dom går efter hela tiden”. Det är först på senare tid som lärarna har börjat betrakta kurserna som värda ett visst antal poäng eftersom sjuksköterskeskolan förut var organiserad kring terminer snarare än kurser. Det händer att gränserna för de olika betygen fastställs *efter* att proven rättats. Det är ”inte alls högskolemässigt” menar Ulla.

Dessutom verkar konformism belönas snarare än kunskap. Här berättar Ulla om hur hon en gång som en medveten strategi skrev en uppsats precis som hon trodde att det förväntades:

”För att få VG känns det mer som att man ska kunna precis det som läraren kan, för att få G så ska man kunna lite om allt men för VG så ska man liksom rätta sig, det är inte det att man ska kunna så mycket mer utan att man ska rätta sig mer efter det läraren vill att man ska säga på nåt sätt. Jag har knappt fått VG, ja, på nåt och det är då man gjort precis som, en uppsats, till exempel, då dom sa att man skulle lägga upp efter skolans tio principer. Då tänkte jag så att nu gör jag precis så. Om jag skulle skrivit uppsats i vanliga fall så hade jag skrivit i ämnet som dom ville ha, det vill säga situationen i psykvården, då hade jag skrivit en vanlig liten uppsats, men nu tänkte jag att jag skulle göra precis som det stod i uppgiften så då tog jag dom här principerna som överskrifter och skrev lite under varje, då fick jag VG på en gång så det känns inte som det är kunskapen utan det är sättet man gör det på, för det var så som läraren ville att man skulle. Jag har inte lärt mig mer men läraren kanske förstod vad jag menade.”

Tråkiga lektioner får Ulla att tappa intresset. Hon såg verkligen fram emot ämnet "katastrofmedicin" – men lärarna visade sig vara oengagerade:

"Sen kommer man till vår katastrofmedicin så är det några lärare som varit på skolan jättelänge som verkar tycka att det är jättetråkigt att prata om det här, som pratar och pratar. Man lyssnar knappt efter ett tag, man sitter bara och ritar blommor. Intresset försvinner på en gång."

"Ute i verkligheten", har dock lärarna inget att säga till om, menar Ulla även om de ibland kan vilja hindra studenterna "att gör något riktigt". Inför en uppsats tog Ulla på egen hand kontakt med ett sjukhus som normalt inte har anknytning till skolan och fick erbjudande om att vara med på ett forskningsprojekt. "Det är ju bra både för skolan och för oss om vi gör nåt som är på riktigt istället för att skriva nåt för oss själva" menar Ulla. Men hon mötte oförstående hos sina lärare. "De är också typiskt att om man gör nåt sen som man själv lär sig nåt av" säger Ulla, "så kommer dom och säger att så kan man inte göra."

"Vi ska gjutformas"

Malin anser att högskolan ägnar sig åt ett slags konformistisk massproduktion:

"Jag tror att högskolan är som den alltid har varit, väldig, stor koloss som inte ändrar sig, stor organisation, det är svårt att ändra vinnande koncept, dom lever mycket på sitt rykte, det är en bra utbildning men eh jag tycker det är som vi ska gjutformas och så ska vi se likadana ut när vi kommer ut, samma, så tycker jag, vi ska söka viss typ av jobb så på nåt sätt, är man vuxen så är man inte så anpassningsbar. () I skolan, det går inte att ändra en dag där, jag vet att vi hade en lektor i matte som har varit där i 30 år, sen gick han i pension, han sa att han hade tyckt att något skulle ändras i alla år men det gick inte. Det är en koloss, var ska man börja, jag vet inte, det är hela organisationen."

Intervjupersonernas syn på högskolevärlden som trångsynt och trögförändrad speglas också i kritiken mot examinationsformerna. I intervjumaterialet hyllas alla typer av okonventionella examinationsförfaranden som till exempel hemtentor, inlämningsuppgifter och seminarier istället för den skriftliga tentan.

"Mycket rabblande från en bok"

Carina, som är 27 år och studerar fristående kurser, beskriver tentor som ett "lönlöst" sätt att nå "meningslös kunskap":

"Särskilt på viss institutioner jag varit på, det har varit väldigt mycket tentor och det har varit väldigt mycket sånt med detaljkunskaper som årtal och så. Detaljfrågor, liksom, helt meningslös kunskap. Men det har väl ändrats en del, mer papers och sånt (). Man lär sig mycket mer av att skriva ihop någonting. Antingen om det är hemtentor eller papers eller något annat. Men då får man liksom använda det man har lärt sig, man får inte bara rabbla någonting utantill."

Carina är nöjd med de flesta lärare hon haft. Men på vissa institutioner har de varit ”ganska trista”:

”Mycket rabblande från en bok och mycket detaljfrågor på traditionella skriftliga tentor. Det står framme vid katedern och rabblar bla, bla, bla, det är rätt mycket rutin över det. Men jag menar det är inte så konstigt heller, jag menar om de har väldigt mycket undervisning och det är samma kurser och kanske litteratur termin efter termin så blir det ju mycket rutin.”

”Och sedan spottar man ur sig alltihop”

Katarina menar att hemtentor är ”ett förtjusande sätt att jobba”:

”Vanliga tentor är något av det mest meningslösa jag kan tänka mig. Jag tycker det är fullständigt tramsigt. () Jag tycker det är meningslöst därför att det blir bara en jädra massa råplugg och sedan spottar man ur sig alltihopa på tre, fyra timmar och så, sedan går man vidare och så nöjd och glad och så har man glömt alltihopa”.

Råplugg är inget som Katarina uppskattar, hon har till och med uppfunnit alternativa inläsningssätt för att kunna göra något med texten istället för att bara läsa:

”Jag kan råplugga om jag måste men jag tycker inte om det. Jag tycker det är vidrigt. Jag vill helst hålla på och skriva grejer och framför allt så vill jag göra något mer som känns mer produktivt än att bara sitta och läsa en massa text som man ska komma ihåg. Det är så meningslöst. Jag funkar bäst om jag på ett eller annat sätt ska använda det jag håller på med. Så att även när det handlar om råplugg så har jag på ett eller annat sätt uppfunnit sådana – jag gjorde på psykologin, på A-nivån – de andra trodde inte jag var klok. Det var en sådan här fruktansvärt tjock och tråkig, eländig psykologibok. Jag gick och köpte en lika tjock och fruktansvärt tråkig, eländig övningsbok. Alldeles frivilligt bara för att liksom på något sätt göra någonting med texten och inte bara sitta och läsa.”

”Kämpa för att bevara kreativiteten”

Charlotte menar att många av lärarna har varit med ”alldeles för länge” och är ”institutionsintorkade”:

”Det skulle vara flera utomstående som kom in och föreläste, för att få friskt blod och modern psykologi, inte för uråldrig och intorkad.”

Hon märkte en tydlig skillnad när hon bytte ämne från geologi till psykologi. Det blev mer hierarkiskt, ”mycket stängda dörrar, elever får aldrig gå in i personalrummet, som för övrigt är det finaste rummet på hela huset, alltså, det är lite sådär stelbent och oframåt på nåt vis”. Charlotte menar att man inte blir kreativ på universitetet utan snarare får kämpa för att behålla sin kreativitet:

”Man får nog vara det innan för att man ska kunna ha kvar det efteråt [[skratt]]. Jag tycker det är hemskt enkelspårigt och dom flesta är hopplöst insnöade och även inom psykologi finns det vissa falanger men när jag läser så ser jag likheterna och närheten till varandra, att det hänger ihop så mycket, att det ena inte tar bort det andra. Men det är liksom inte riktigt okej, det är mer som att man ska ha nån slags, som nån slags religiös tro, ungefär (), man tillhör den ena eller den andra falangen och tro inte att du kan ställa dig mitt emellan och därmed basta. () Det är svårt att koppla tvärsöver, eh, [[suck]], nej, man får nog fan vara kreativ innan för att få behålla det hela och kämpa för att få behålla det och kanske föra att bevara det för att ta fram det igen.”

Om man har klagomål är det ”jättetrött” tycker Charlotte. När hon och hennes kurskamrater läste sociologi förenades alla i kritik:

”Det är jättetrött om man har klagomål även om man är fler, jag nämnde förut, det här sociologiblocket som är ett riktigt bottennapp och det var ett sånt brutalt bottennapp så vi reste oss hela kursen som en man och sa att det här går inte. Vi tog kontakt med studierektor och sa att han måste ordna nåt slags möte så vi får prata av oss. Det var kollektiv depression i hela klassen, alla bröt ihop för det var så fruktansvärt.”

”Det var som ett väckelsemöte”

Klagomålen resulterade i att kursansvarige byttes ut även om kursen enligt vad Charlotte hört fortfarande fungerar dåligt. Inför nästa kurs har de dock kunnat påverka:

”Då beror det på den kursansvarige, somliga är lite mer flexibla, tycker att det är kul när elever engagerar sig. Andra tycker mest att det stör att dom måste tänka om och det är väldigt påtagligt att det inte är populärt, på sociologin var det inte populärt, när vi kom dit och ville engagera oss i litteraturen så var det verkligen som att springa rakt in i väggen.”

Charlotte har mött en föreläsare som var så ”dogmatisk” i sin inriktning att hon jämför det med religiös tro:

”Han var så komplett, han kunde inte uttala dom orden, han kunde inte ta ordet ’psykodynamiskt’ i sin mun (). Det hela hade stilen av ett väckelsemöte.”

”Inte bara sitta som ett grått lik och mala på”

Samtidigt beskriver intervjupersonerna också bra lärare och inspirerande undervisning även om kritiken antagligen känns mer angelägen att förmedla. Och även då något hyllas kan det berättas så att det framstår som ett lysande undantag. Björn beskriver en lärare han gillar:

”Han pratar och stirrar ut folk ibland och han liksom viftar med sin pekpinne och han far omkring och är allmänt smålustig liksom. Och då håller man sig vaken, man vet aldrig när han ska skrika eller få ett utbrott liksom. () Det som är bra med lärare det är liksom att de, det, det är lite *liv*, så att de inte bara sitter som ett grått lik och maler på.”

Björn menar att ”det behövs mera underhållningsfaktor för att en föreläsning ska gå hem”. I synnerhet gäller detta hans krävande generation, ”MTV-generationen”, som enligt honom är ”vana vid många klipp i TV”.

Att tänka mer fritt

Inre säkerhet och yttre respektlöshet

Ytterligare en pusselbit i konstruktionen av studentidentiteten verkar alltså enligt intervjupersonerna handla om olika former av intellektuell rörlighet. Studenterna sätter nya mentala förmågor i samband med sina studier och använder dessa för att kritisera de aspekter av högskolevärlden som uppfattas som tröga snarare än rörliga; det inskränkta och stela.

Studierna associeras med att förstå det komplexa, komma bort från dogmatiskt antingen-eller-tänkande, tänka mer strukturerat och hänga med i nya sammanhang. Gamla åsikter kan genom studier kläs i ny, mindre emotiv form, ilska kan transformeras till en vilja att förstå och studierna kan innebära en förmåga att granska och genomskåda både andras sätt att tänka och sitt eget. Intervjupersonerna berättar att de genom studierna blir kritiska, kan hantera nya infallsvinklar, får större perspektiv, ifrågasätter och blir medvetna om andra verkligheter, att de trivs i det intellektuella klimatet och ibland känner sig upplyfta, uppmuntrade, fria och behandlade som tänkande människor.

De lär sig att diskutera, framföra åsikter, hantera information och se saker på andra sätt. De uttrycker en nyfunnen tolerans och relativism och uppvisar genom detta en inre säkerhet, och en yttre respektlöshet inför sådant som förut uppfattades som omöjlig att kritisera: nyheter, lärare, universitetet, olika kunskapsfomer och liknande.

Högskolevärlden som en trög koloss

Intervjupersonernas hyllningskör till den intellektuella friheten hade nästan närmast sig euforiska nivåer om det inte vore för den mer problematiska upplevelsen av högskolevärlden. Samtidigt som intervjupersonerna har lärt sig att tänka kritiskt utmålar de delar av högskolevärlden som trög och svår-förändrad, som en koloss som inte tillåter avvikande uppfattningar. Lärare kan beskrivas som enkelspåriga, insnöade, dogmatiska, trångsynta och intorkade; institutioner och lärosäten associeras med tröghet, envägskommunikation,

byråkrati, maktstrukturer, oföränderlighet och brist på modernitet. Studenterna kan anklaga undervisningen för att *sakna* kritiska inslag, lärarna kan kritiseras för att de inte återkopplar eller samtalar med studenterna och för att de brister i pedagogisk bemärkelse och känner sig tvingade snarare än inspirerade till att undervisa. Lärarna ”redovisar” istället för att undervisa. Och effekten kan bli ”inmatning” snarare än inläring.

Intervjupersonerna förenas i krav på alternativ pedagogik och värjer sig mot konformistiska och rutiniserade undervisningsformer. Deras praktiska utövande av denna kritik kan grupperas i ”exit”- och ”voice”-strategier. En del lämnar helt enkelt undervisningen och slutar att gå på föreläsningar eller byter kurs (exit). Andra protesterar genom att klaga öppet (voice).

Tänk själv – men inom ramarna

Studierna är alltså enligt intervjupersonerna både källan till och föremålet för det omtyckta kritiska tänkandet. En länk mellan dessa två sätt att uppfatta relationen mellan intellektuell rörlighet och högskolevärlden kan möjligen bestå av talet om en ”jargong” eller ett exklusivt, akademiskt språk. Ibland verkar intervjupersonerna ifrågasätta äktheten i det ”kritiska tänkande” som universitet och högskolor lär ut. Kanske uppfattas det mer som en slentrianmässig formel än en äkta, förutsättningslös attityd.

Dels kan man alltså som studerande lära sig kritiskt tänkande, utvecklas och få självförtroende, dels kritiserar man högskolevärlden för att brista i arbetet med förutsättningarna för denna utveckling eller ”rörelse”. Man skulle kunna tolka detta som att högskolevärlden ger *dubbla budskap* till studenterna: kritisera – men inte för mycket, tänk själv – men inom ramarna. Genom en sådan inbyggd motsättning i universitets- och högskolekulturen skulle därmed den identitet som studenterna tilldelas bära på en motsvarande motsättning: man uppfattar det som viktigt att kritisera men lär sig också att kritiken inte kan riktas vart som helst.

Därmed antyds också att innebörden i att vara högskolestuderande inte bara handlar om *rörelse* utan också om att *sättas på plats*, att begränsas och fördröjas i utvecklingen, att kanske på sätt och vis ännu inte nå vuxenvärlden. Hur detta kan beskrivas handlar nästa tema om.

Studier som fördröjning

Fri från ansvar – eller fräntagen ansvar

Parallellt med att betrakta studierna som rörelse – flykt från monotoni och intellektuell rörlighet – är det också möjligt att se studierna som en form av fördröjning i vuxenblivandet. Hos intervjupersonerna förekommer en upplevelse av att vara icke-vuxen eller infantiliserad som student.

Somliga kan betrakta detta som frihet och därmed njuta av att ännu inte vara vuxen, särskilt när ”vuxen” används i bemärkelsen vara tvungen att arbeta, ta ansvar och organisera livet på ett konventionellt ”vuxet” sätt. Studentlivet erbjuder många gånger en fri tidsstruktur och kan genom en viss slutenhet i bostadsformer, umgängeskretsar och institutioner framstå som en avskild, kravlös del av livet fjärran arbetslivets nyttofixering.

Men denna infantilisering kan också beklagas. Intervjupersonerna förmedlar en känsla av att genom studierna bli degraderade och fräntagna ansvar mot sin vilja, som om flykten från monotonin visserligen gett dem frihet men samtidigt berövat dem en viss respekt från omgivningen. Med Charlottes ord kan man som student irritera sig på att inte vara ”riktigt riktig”.

Särskilt problematiskt kan det vara för de studenter som är föräldrar och därmed riskerar att möta en rollkonflikt; det faktum att man är förälder gör det svårt att växla till rollen som student. Föräldraskapet kan sägas utgöra ett kulturellt godkännande för att man är vuxen medan studentidentiteten tycks säga motsatsen. I intervjumaterialet avspeglas denna problematik tydligt när det gäller studenter som har barn, varför jag har samlat dessa erfarenheter under ett särskilt avsnitt, *”Förälder och studerande”*.

Studiernas ungdomsfixering

”20-åringarna begriper inte varför vi blir så förbannade”

Katarina menar att studiesystemet är ”uppbyggt för 20-åringar, tyvärr”:

”Det är ju faktiskt tänkt att man ska inte läsa när man är 35, och det märks. Det är klöddigt med scheman, schema-ändringar i sista sekunden. Nu är jag inte i den sitsen att jag har dagisbarn, va, men eh det kräver trots allt en viss planering även av mig. () De här 20-åringarna begriper inte varför vi blir så förbannade över sena schema-ändringar och över att man, man kanske får schemat på introduktionen först istället för att få det några veckor innan. Det begriper inte de här 20-åringarna som då bara har sig själva att tänka på.”

Liknande konflikter kan uppstå i grupparbeten, tycker Katarina:

”Likaså så har det uppstått vissa små klurigheter när man sitter 6–7 personer i en grupp, då. Och somliga tycker att en arbetsdag börjar halv tolv bara därför att man har festat kvällen innan. Det kan jag mycket väl förstå. Jag skulle inte själv kunna börja tidigare än så när man – vi som då av olika skäl tvingas hålla vårt festande till helgerna blir ju lätt irriterade därför om man börjar halv tolv och har mycket att göra så är man tvungen att använda en hel dag så per definition så skulle arbetsdagen sluta åtta-nio på kvällen. Det är alltså omöjligt. Så att det är sådana saker men de ligger ju i – det ligger mera i själva systemet.”

”Det ska ju inte vara anpassat efter oss heller”, menar Katarina. ”Men en större förståelse från universitetets sida för att alla studenter inte ser likadana ut. Det hade varit jättebra.”

”Alla i min ålder har klart för sig vad de vill”

Samtidigt kan det vara en fördel att vara äldre och studera, i synnerhet om ämnet handlar om personalfrågor och arbetsliv. Katarina menar att många yngre studenter har svårt att sätta sig in i sådana saker:

”Det är bara att konstatera. Det är mycket som inte – som de inte kan relatera till, helt enkelt. () Det är väldigt roligt [[skratt]], de har väldigt svartvit syn på tillvaron ändå, (de säger) ’men det är klart att man bara gör så’ och ’försök du det’ säger vi då [[skratt]].”

När Katarina hade kursintroduktion visade olika studentföreningar upp sig. Det fick Katarina och hennes äldre kurskamrater att känna krav på sig som de inte kunde infria:

”Av tre dagar som vi höll på med den här introduktionen när vi då började så var det kanske sammanlagt en halv dag som gav någonting annat än upplysningar om vilka fester man lämpligen borde gå på och vilka föreningar man borde engagera sig i och så vidare. Och vi som då satt i den situationen att vi långt ifrån hade bara oss själva att tänka på kände då att de ställde en massa krav. Plus att man kände att jag kommer inte att hinna med det här utan vi hade alltså räknat med att det finns kanske en skillnad ibland i målinriktningen. Alla de som är i min ålder på den här utbildningen har fruktansvärt klart för sig vad de vill. Och de lär sig inte bara för ’ja, det här ser väl luttjo ut’. () Det är klart att det är fruktansvärt kul med alla fester och sådant och så känner man att det kommer inte att funka, va. Har man då en äkta hälft där hemma så kan man ju bara inte ge sig till att leva ett eget liv [[skratt]].”

Katarina och ett gäng andra äldre studenter insåg att deras speciella villkor inte spelade någon roll. De var inte där för att festa och har heller inget behov av att knyta ”en förfärligt massa nya kontakter” eftersom det sociala livet redan är ”färdigetablerat”.

”Jag kallar mig inte gärna för student”

I förhållande till lärarna gäller det att understryka det faktum att man verkligen är vuxen, menar Katarina:

”Bara man vågar hävda att man är faktiskt vuxen och man tar faktiskt ansvar själv för sina studier så kommer man också att bli behandlad som om man verkligen var vuxen.”

Katarina och hennes vänner tvekar till och med inför att kalla sig ”studenter” just därför att en sådan etikett förknippas med någon som ”festar våldsamt och () läser något mindre våldsamt och flyger lite från den ena kursen till den andra med mer eller mindre vaga planer på vart de egentligen ska”. Katarina fortsätter:

”Och det gör nog att man kallar sig inte gärna för student. Det låter fånigt på något sätt utan man säger väl så där intelligenta saker som att ’jag är tjänstledig för studier’ eller ’jag är banktjänsteman men just nu läser jag’ och så får man det att låta som om man var ledig i tio veckor för en liten kurs.”

”Då är man inte mogen för universitetet”

På A-nivån behandlade vissa lärare studenterna nonchalant, menar Katarina. De äldre i gruppen fick ett intryck av att sitta på skolbänken medan de yngre inte reagerade lika negativt. Om studenterna skulle få ett större ansvar skulle det kanske blir besvärligt, tror Katarina:

”Eftersom majoriteten av studenterna trots allt kommer ganska direkt från gymnasiet så är det möjligt att det skulle bli rena katastrofen om man – i fall man släpper för mycket ansvar på dem redan från början. () Varenda ny kurs som börjar så är det någon totte som säger ’vilka kapitel behöver vi inte läsa’. Då är man inte mogen att gå på universitetet. Det finns i och för sig de som är en bra bit över trettio som gör så också, de borde inte heller vara där.”

”Som om man gick i 8:an”

Känslan av att vara tillbaka på gymnasiet eller grundskolan återfinns hos Ulla. Här kritiserar hon sin utbildning på ett sätt som också för tankarna till den inskränkthet jag lyfte fram i avsnittet ”intellektuell rörlighet”:

”Det känns som man vore i grundskolan igen. Vi är klasser på 25 tror jag vi är, vi är två parallellklasser så vi är 52, ja 26 i varje ska det vara. () Men vi läser bara med vår egen klass och då med en lärare från skolan ofta, som kommer och har undervisning med oss. Dom har jobbat i skolan i kanske 20 år och inte varit ute och jobbat på några sjukhus överhuvudtaget och knappt läst nånting alls, så ska dom komma och prata med oss om nåt ämne, hud till exempel kanske, och berätta om det och då känns det som att dom berättar saker som jag redan kan, som redan ligger på min nivå och berätta det för oss i vårt klassrum som om man gick i 8:an, det är inga föreläsningar.”

”Systemet uppmanar till att fuska”

Gunnar har hunnit skaffa sig de utgifter man förknippar med ett vuxet liv och tycker därför att systemet inte är anpassat efter honom:

”Hela systemet är uppbyggt så att man ska vara 20 och plugga. Jag tycker det är fruktansvärt med de jävla inkomstgränserna som man har på studielånen, därför att, jag menar, jag har omkostnad, jag har varit van vid att jobba förut, jag har liksom skaffat saker. Jag menar, jag har ju en motorcykel, jag har bil och liksom lantställe. () De ska sätta upp en inkomstgräns som är alldeles för låg, tycker jag. Det är, det är absolut sjukaste med det här systemet att man liksom inte, jag tycker att de fråntar en, de ska liksom tvinga en på en nivå som är som en, som här mycket, du ska klara dig på sju tusen i månaden och sen spelar det ingen roll hur ditt liv ser ut, då får du sälja alla grejer liksom. Så resulterar det att man försöker jobba svart istället, indirekt så uppmanar systemet till att fuska, det tycker jag är fördjävligt.”

Han jobbar bredvid men inte svart och får hela tiden se till att lönen utbetalas så att studiemedlet inte sänks. Det borde vara högre inkomstgränser för äldre, anser Gunnar.

”Jag tycker det är ett jävla inhumant samhälle om man liksom försvårar möjligheterna att plugga när man blir äldre, det är som att liksom, du fick din chans när du var i den åldern, kunde du inte bestämma dig då så får du väl gå och sopa torg.”

”Det är så lätt att komma in i elevrollen”

Samtidigt handlar klagomålen om högskolevärldens ungdomsfixering inte bara om studiefinansieringen utan också om en viss känsla. Gunnar berättar att han genom studierna regredierar:

”Hela studievärlden är uppbyggd så att man ska vara, man ska vara 22, 23, 24, 25 kanske. () Det är därför också som jag kan känna att man kan bli lite löjlig när man pluggar (). Man regredierar liksom och blir barnslig för det, det är, de lägger inte ansvaret riktigt, de lägger väl inte riktigt ut ansvaret på, det är så lätt att komma in i den elevrollen och bara köra på liksom. () Jag tror att man blir lite barnslig också när man pluggar [[skratt]]. () Att man liksom gått tillbaka lite till nån slags, att man kan gå ut och dricka öl på en tisdag, liksom, det gjorde jag inte när jag jobbade. Jag menar det är annorlunda, liksom, det är det, man blir lite, faller in lite i det där, som de är liksom de yngre i skolan.”

Därmed kastas ett löjets skimmer över studierna, om man får tro Gunnar:

”Jag kan tycka att den akademiska världen överhuvudtaget är, kan vara en väldigt fånig och tramsig värld () som är en liten glaskula i samhället som är jävligt svår att nå ut med det de sysselsätter sig med, liksom, forskning och vetenskap och så där och, det finns mycket som är jätteintressant. Men ()

ibland kan jag tycka liksom att, att högskolevärlden är en värld också för människor som är lite rädda för verkligheten.”

”Högskolevärlden är lite avskild”

Gunnar känner sig både främmande inför och ”attraherad” av den akademiska världen – det förstnämnda genom att han ibland betraktar högskolan genom släktens ögon:

”Jag tror att det är lättare om man har en akademisk bakgrund, om ens mamma och pappa har tagit examen så att, eller man har kommit från en släkt där man är liksom hemtam i högskolevärlden, då föreställer jag mig att man ser ((det)) som mer naturligt, jag tycker ofta att det är lite, lite tillgjort och abstrakt. () För mig är det lätt att tänka liksom på min släkt eller, och tycka liksom, gud vad de skulle tycka att det här var löjligt, liksom så där, så att jag har väldigt lätt att känna att högskolevärlden är lite (apart) liksom, lite, ja, avskild. Jag både, jag– jag kan känna mig dragen till det samtidigt som jag föraktar den akademiska världen, det är både och.”

Gunnar berättar att han har många intressen bredvid studierna – motorcyklar, träffa kompisar, hålla på med bilen och liknande. Dessutom jobbar han extra. Det är mer ”runt omkring” studierna nu eftersom han är äldre:

”Det var mycket egentligen lättare att plugga när man var ung, då var man liksom fokuserad på det, tycker jag.”

Andrum och avkoppling

”Man måste ju ingenting”

Bland andra intervjupersoner får ansvarsfriheten och det verklighetsfrämmande mer entydigt positiva omdömen. Genom att studierna ofta tillåter en fri strukturering av vardagen kan intervjupersonerna berätta om hur de växlar mellan studier och fritid på ett individuellt anpassat sätt. Så här svarar **Bella** på frågan om hon hinner med sina fritidsintressen:

”Njaa [[skratt]] jag *tar* mig tid ibland, jag klädde om soffan häromveckan, jag hade egentligen inte tid men jag hade köpt tyget och så satt jag här, ’jag vill så gärna, jag vill så gärna’ så då varvade jag mellan boken och soffan, sydde en söm och så läste jag lite i boken och så sydde jag en söm, så det får bli så.”

För **Berit** är det kravlösa och fria livet som studerande en integrerad och trivsamt del av hennes livsstil. Några särskilda krav hemifrån har hon inte:

”Det har alltid handlat om att man ska göra det man tycker är roligt och som man är intresserad av, att man ska ta det lugnt. Det har inte handlat så mycket om vad man tjänar mest på, eller har störst nytta av. Man blir inte friskare för att man tjänar mer, liksom. () Att det inte är så viktigt att läsa för att tjäna

pengar, att bli något fint, som läkare t.ex., det har aldrig handlat om det hemma. () Det har aldrig handlat om status, eller att man ska ha ett högstatusjobb. Jag menar, jag har aldrig sommarjobbat, de har alltid sagt hemma att äh! det kommer du att göra så mycket sen, så ta det lugnt. Hela stämningen hemma var uppbyggd kring att man ska ta det lugnt.”

”Ingen ska upp klockan åtta nästa dag”

Hon lever billigt som student, förstår inte allt gnäll och tycker att studenter har gott om tid och pengar. Berit beskriver studentkulturen som en subkultur där ingen behöver gå upp klockan åtta och där ingen behöver känna sig tvingad till något:

”Det är så jag menar studentkultur, eller egentligen subkultur. Man kan gå ut mitt i veckan med alla sina kompisar, för det är ingen ((som)) *ska* upp klockan åtta nästa dag, även om man har föreläsningar tidigt, så måste man ju inte gå på dem. Och att kunna sitta uppe halva natten, och kunna gå och fika och så, jag menar, man *måste* ju ingenting. Man måste klara sina tentor och så, och det har jag alltid haft lätt för att göra.”

Ibland blir dock kraven på kurserna för låga, tycker Berit:

”Det har ju varit bra för mig som är så ambitionslös, vilket jag kanske inte är egentligen, men det har ju varit skönt för mig, att kunna läsa bara en bok i veckan. För då har jag kunnat göra alla andra saker som jag har velat göra. Men om man ska säga ’intellektuellt’ ((gör citationstecken)) så hade det varit bättre, om [[skratt]] jag verkligen hade tvingats fundera mycket mer på det jag läser, än vad jag fått göra.”

”Jag har pluggat för att leva det liv jag lever”

Frihetens baksida kanske är bristande kunskap, funderar Berit men verkar ändå nöjd. Hon har inte bråttom någonstans och har studerat för att leva ett särskilt liv:

”Jag har inte pluggat för att plugga, utan jag har pluggat för att leva det liv jag lever. Det har ju inte spelat någon roll vad jag har läst. Jag menar, jag kunde lika gärna läst naturvetenskap, om det inte hade varit för den läraren som sa att jag aldrig skulle klara matten. () Det är inte så att jag inte har ambitioner, men jag har inte bråttom någonstans, det är inte så att jag känner att jag måste vara färdig vid den eller den åldern, och att jag måste bli något speciellt, med status eller så (). Men nu när jag är på väg att avsluta mina studier så kan det kännas så att det har varit lite för ambitionslöst, lite för kravlöst. Men jag tycker ändå att jag har mer av ambitioner nu när jag ska avsluta mina studier, än jag haft innan.”

Berit märker hur besvikna hennes vänner blir som har läst som ”idioter” och sedan står inför ett slags tomhet när de är klara:

”Jag tror inte att man blir lyckligare för att man blir läkare eller civilingenjör. Jag märker ju det på andra, bland mina vänner som studerat. Så läser de som idioter och klarar allt jättebra, och så söker de jobb och börjar jobba, och sen står de där. Var det så här roligt det skulle bli? Var det allt? Och då har de ju gått hem fredag kväll, för att de skulle plugga på lördag morgon, men det har ju inte jag gjort och det är jag glad för.”

”Och så går man och fikar”

Ungefär samma lugna, sorglösa inställning förmedlar **Carina**. Hon har mest läst ämnen med lite bunden tid för föreläsningar och liknande. Hon har haft det mer fritt och fått tid över till att sitta och fika med sina vänner:

”Det har aldrig varit problem för mig att kunna träffa mina kompisar, det har varit mycket gå och fika [[skratt]]. Det har ju varit väldigt mycket sånt att man har pluggat tillsammans med andra, och då har man ju pluggat några timmar och så går man och fikar och så.”

De flesta av Carinas kompisar är i samma situation:

”De flesta är studerande, eller *försöker* studera [[skratt]] men de har väl, äh, sen de andra de har haft lite sådär, de har läst lite och sen jobbat lite och så där. Så det har varit lite sådär, så de har aldrig blivit riktigt färdiga, de har inte haft några planer eller vad ska jag säga, Men jag umgås nog inte alls med några som aldrig har läst, så att säga.”

Begrepp som ”bli färdig”, ”bli något”, ”plan” och liknande lyser här med sin frånvaro:

”Jag har liksom aldrig lagt ner så mycket, jag menar jag har aldrig varit så *engagerad*, jag har aldrig lagt ner så mycket *tid* på om jag ska bli *det* eller ska jag bli *det*, ska jag göra si eller ska jag göra så.”

”Sitter hemma, ser på video och går på stan”

Även **Björn** njuter av friheten som student. Ibland har han en slapp studievecka och ”sitter hemma och ser på video eller går på stan och läser lite grann så där och sen har man en eller två föreläsningar”. Så plötsligt blir studierna mer hektiska och tar över hela dygnet:

”((Allt kommer)) dignandes över en då man liksom har forskningsarbeten och hemtentor och vanliga tentor och grupparbeten och enskilda arbeten som kommer samtidigt () då jobbar man ju liksom tio till fjorton timmar per dygn stenhårt.”

Denna struktur reflekterar mediabranschen, tror Björn, han såg det själv på ett företag i Italien där slappa perioder avbröts av mer intensiva. Utbildningen är på det viset bra, menar Björn, för att ”man lär sig att inte ha ett inrutat liv”.

”Det blev så mycket mer fritt”

Per menar att det är stor skillnad mellan att studera jämfört med när han bodde hemma. Numera bestämmer han helt själv över sina dagar:

”Ja, det tycker jag, det blev i och med att man flyttade hemifrån också, dels det och sen att det blev så mycket mer fritt än vad det var innan, och självstudier då, att vill man studera då när man har självstudier den dan så gör man det, och vill man det inte eller gör man något annat den dan så får man ta igen det senare, vid tillfälle, då.”

”Som äldre har man lite mer distans”

P-O menar att vissa kompisar blir lidande eftersom ”man blir så periodisk” som studerande:

”Helt plötsligt är man upptagen dygnet runt medan andra veckor är man rätt mycket ledig, det gör att man umgås en hel del med andra studenter beroende på tiden och sånt.”

Samtidigt beskriver sig inte P-O som särskilt studentikos. Han är lugnare och har hunnit skaffa sig ett annat liv:

”Jag är inte så där jättestudentikos (). Studerandesituationen som lite äldre kanske, jag tror det finns både för- och nackdelar när man varit ute och jobbat ett tag (). Dels kanske man har lite mer distans, man kanske är lite lugnare samtidigt så blir det jobbigare just för att man hunnit skaffa sig lite grejer runt omkring då. Om man jämför mig med nån som flyttar hit så har man lite annat socialt kontaktnät då. () Man vill inte tappa alla sina kompisar bara för att man läser då. Det kanske utvecklar sig att man ser sina kompisar som kontakter istället [[skratt]] (). Det är inte helt fel när man ska fixa jobb eller nu när man gör grupparbete i företag och sånt.”

”Jag kan gärna vänta med att komma ut”

Ann jämför sig med sin pojkvän som längtar till arbetslivet medan hon själv gärna är student ett tag till:

”Men jag känner att jag trivs bra med studentlivet, kan gärna vänta med att komma ut, men å andra sidan har jag ingen erfarenhet förutom sommarjobb och aupair-jobbet.”

Ann tycker att studentlivet innebär frihet:

”Jag tänker åka bort mitt i veckan, det kan man inte när man arbetar. Skita i föreläsningar kan man göra, skita i jobbet kan man inte.”

Ann pratar om sina ”klasskamrater” eftersom hon och hennes studiekamrater fortfarande kallar sin grupp ”klass”:

”Det är lite mer som fortsättning på gymnasiet i och med att man går så länge, alla läser samma saker och genom nollningen lär man känna massa folk också. Man pluggar alltid ihop med nån, dygnet runt. Men det är inte så himla farligt att plugga dygnet runt om man gör det med sina kompisar.”

”När våren kommer orkar jag inte mer”

Efter ett tag upptäckte Ann att hon inte behövde gå på alla föreläsningar, i synnerhet inte om studentlivet är intressantare. Här berättar hon om hur studierna får anpassas sig efter festerna:

”Då kom man på att vissa föreläsningar inte är bra och ibland ville man ha sovmorgon och jag har alltid varit bäst på att plugga på hösten, sen när våren kommer så orkar jag inte mer [[skratt]]. () I ettan så händer det väldigt mycket, då är det mycket fester och annat man vill delta i som ingår i tradition. Sen valdes jag in i nollkommittén i mars och så förbereder man sig med fester och annat så sista tentaperioden så tog jag inte en tenta som jag inte gick upp på överhuvudtaget, det är den enda som jag inte klarat det året, det är inte så farligt. () Efter sommaren var det nollning, då hade jag mycket att göra så då var det 4–5 veckor som man inte pluggade. Det var roligt med nollningen, man fick lära känna dom som kom efter, sen kände man efter dom tre veckorna att man fick sätta igång mer, då kanske man var lite mer disciplinerad eftersom man inte gjort nåt innan. Till skillnad från klasskamraterna så satte man igång på allvar, så det gick bra, jag tog alla tentorna (). Hösten gick bra men ((på)) våren börja’ jag droppa av så sista tentan i maj tog jag inte heller [[skratt]].”

”Man kan hitta på vilka drömmar som helst”

För Petra är diskussionerna i högskolemiljön mer distanserade från hem och vardagsliv som andra i hennes ålder talar om medan studenternas samtal ”fortfarande” är obegränsade. Hon talar om studenterna som ”optimister” och ”illusionister”:

”Diskussionerna är ju annorlunda här uppe. Det är ju mer hämmat från hemma och vardagen, just nu i den här åldern så är det väl hem och barn och arbete men här är det fortfarande, det är inga begränsningar på diskussionsämnen. Man är ju väldigt mycket optimister och illusionister [[skratt]]. () Man kan ju hitta på vilka drömmar man vill [[skratt]]. () Under utbildningens gång så är alla fortfarande väldigt entusiastiska om vad dom kan bli och vilka sorts jobb man kan få och vad dom ser sig själva som i framtiden, det är väldigt skojigt. Man märker däremot, när dom kommer till slutet av sin utbildning så blir det väldigt mer verklighetsförankrat och ’jag får vara nöjd om jag får något jobb’ och, jag tycker det dras ned där men det är väldigt stimulerande under tiden.”

Trots att Petra distanserar sig från denna verklighetsfrämmande studentkultur betecknar hon sig själv som optimist, om dock med vissa förbehåll:

”Ja, jag är ju optimist [[skratt]]. Så att jag vill verkligen behålla mina drömmar. Men även jag kan tänka mig att det är viktigare att få ett jobb än att bli arbetslös, och sen jobba vidare därifrån. Vi får väl se, jag siar inte så mycket om framtiden, jag tar den när den kommer.”

”Man bygger sig en ny identitet”

Petra anser sig ha mer frihet i högskolevärlden och förmedlar en känsla av obundenhet som kan underlätta skapandet av en ny identitet:

”Jag har kanske lite mer frihet här. När man kommer hit så bygger man en helt ny identitet. Man är ju inte bunden av hur man har varit innan, om man säger. Hur än man ser på det, men det är ju spännande för alla att komma hit, speciellt om man har bott hemma och man kommer hit sen. Första gången hemifrån [[småskrattande]].”

Petra menar att många far illa under den första perioden innan de ”växer med ansvarsuppgiften”:

”Det blir väldigt mycket alkoholism det första året, problem med ekonomin tills man lär sig att hantera det, det är kanske nyttigt ändå, få en liten tankeställare att man kanske inte kan leva livet hur som helst, det blir det ju. Men man växer med ansvarsuppgiften. Sen är det undernäring med makaroner [[skratt]].”

”Du är full, du är bakfull, du har ångest”

Paul jämför med en kompis i hemstaden och menar att livet som student är ”helt sinnessjukt” när han tänker efter:

”Min bästa kompis hemma är brevbärare. Han har ju, det här livet är ju helt sinnessjukt egentligen. Här går man ju ut i snitt tre gånger i veckan. Han går kanske bara ut två gånger på en månad, hans inkomst är mer än jag och brorsan har tillsammans, så visst är det snedvridet. Han brukar fråga varför jag inte kommer hem och går ut med honom, det går inte att jämföra, han tror att vi bara super och festar här nere, han har ingen förståelse, efter ett tag så ser man sina studier som ett jobb, man får gå till biblioteket varje dag annars får man inte gjort någonting.”

Paul beskriver studentlivet i universitetsorten som en lekfull enklav med låtsasviktiga människor:

”För det är ju märkligt för inom denna borgen, i denna staden, är ju alla viktiga, stjärnor, som kungar för varje dag som går. Utanför staden så är alla nollor [[skratt]].”

Samtidigt betraktar han studietiden som ett koncentrat av allt det som utgör ett vanligt liv:

”Om 20 år ser jag säkert tillbaka på min studietid som ett helt liv i sig. Jag menar, du träffar flickor, blir tillsammans med dem, gör slut med flickor, om och om igen. Du är full, du är bakfull, du har ångest och det är om och om igen, du upplever alla dessa känslolägen som du säkert annars gör under ett helt liv. Det är ett jävligt intensivt liv.”

”Jag vill inte jobba innan jag är 25”

Paul förväntar sig att den lekfulla perioden har ett slut inom studietiden då man börjar se studierna som ett jobb. Samtidigt ser han inte fram emot att bli färdig och börja jobba:

”Det känns så att när jag nu är färdigutbildad, en massa skolor börjar dra i en, och jag får ångest. Jag är tjugotvå år och färdigutbildad, fan jag vill inte jobba innan jag är 25. Så jag känner nu att jag måste ta vara på den tiden jag har nu och det är en massa saker jag vill göra, som exempelvis vill jag satsa på musik, jag vill ut och resa, läsa en massa kurser bara för att jag tycker det är roligt. () Jag är jävligt trött på att vända och vrida på slantarna, jag lever ju som en kung i en vecka och sedan de tre andra, som en uteliggare [[skratt]]. Men det är ju ett eget val, man har ju sina prioriteringar. Om man nu gillar att köpa skivor, så.”

”Kunskap är som en service”

Även äldre studenter kan tycka att högskolevärlden känns privilegierad och aningen verklighetsfrånvärd. Lena, som är 33 år och studerar på socionomprogrammet, berättar om hur det är att sätta sig börja läsa igen, något hon ser som en ”service”:

”Jag tycker det är jätteskönt, alltså det var nog det jag tyckte var roligast alltså redan när jag började på folkhögskolan, att jag såg det som en service att jag får sitta här och få all den här kunskapen, det står nån där framme och berättar för mig och visar och, istället för som på jobbet att det är jag som ska göra det och det och det och det. Jag såg det som en oerhörd, jag tyckte det var vansinnigt skönt att bli matad så med kunskap och () tankar och så. Och det tycker jag fortfarande att det är vansinnigt roligt, den biten.”

Lena känner sig dock inte som student:

”För jag kan ju inte påstå att jag känner mig som nån student, ja liksom på det viset. Man jämför med dom som är lite yngre i klassen kanske som kanske går på nationer. Ja, liksom jag har ju aldrig varit i den världen överhuvudtaget.”

Trots att det finns flera äldre i hennes klass och att ingen är ”åldersfixerad” jämför sig Lena med de yngre studenterna. Hon lever inget ”typiskt studentliv”:

”Men det klart att jag känner mig annorlunda än dom som just lever det här typiska studentlivet som jag inbillar mig då, det här att gå på nationer och,

är ute flera gånger mitt i veckan och så. Det är klart att det känner jag inte igen mig i.”

”Jag brukade säga att jag var vaktmästare”

Även Daniel tar avstånd från benämningen ”student” och menar att i universitetsstaden kommer frågan om vad man läser lite för snabbt, det förutsätts att man studerar. ”Folk vill ju gärna ha reda på var man står, liksom, placera en” menar han. Under en period experimenterade han med att kalla sig något annat:

”Ett tag så sa jag faktiskt, när jag jobbade som, jag pluggade utan studiemedel och jobbade för att försörja mig och så pluggade jag samtidigt (). Då jobbade jag i ((grannstad)) på ett museum () då så brukade jag säga ibland att jag var vaktmästare, bara för att kolla.”

Några speciella reaktioner fick dock inte Daniel. Han menar att studier överhuvudtaget inte är så märkvärdiga i just den stad där han läser. Han ser dock det studentikosa som ”lite töntigt” och menar att det mest är intressant för nyinflyttade.

De äldres utanförskap

”Jag har ingen lust att bli som dom”

Malin (33 år), som läser industriell ekonomi, upplever att högskolestudierna är som en fortsättning på gymnasiet.

”Det som är negativt som jag upplevde att det var som en fortsättning på gymnasiet, tyckte jag. Det var lite svårare men det är väldigt likt, man väljer ingenting själv, inga, man går som kor som slussas ut som, först sitter vi där, 100 personer i en klass som ska umgås hela tiden med nollning och det var enormt jobbigt, alltså, mycket prat och mycket fis. Det var värre än att gå gymnasiet, jag var mer vuxen när jag gick på gymnasiet än vad dom var när dom började där. Jag tycker inte högskolan är nåt avstamp så där, det är väldigt likt gymnasiet.”

Malin trodde att det skulle finnas fler valmöjligheter på högskolan och tycker att man ska kunna studera i ”olika tider i livet” och läsa på sitt eget sätt. Hon tror sig inte ha samma kapacitet som de yngre studenterna och vill varken bli som de eller överta deras mål:

”Eftersom man går med tio äldre och nittio som inte är det och som är enormt energiska och jag känner att nu har jag väl slappnat av. () Men från början då blev jag lite stressad av det här för dom var så fruktansvärt duktiga och jag kände att hjälp, jag kan ingenting. Och från första dan har vi hört det på vår linje vad vi ska bli små VD och projektledare osv., våra första föreläsningsserier det var folk från näringslivet, telia och annat, det var bara höjare och det var ’lär er allt där ni kan tänker er arbeta i framtiden’. Och

det var obligatoriskt, det är så många grejer som är obligatoriska, man är tvungen att gå på dom för mig, jag kan tänka mig att yngre, dom tar bara in det här, dom sällar inte, en annan kanske gör det, jag kanske inte vill sitta där och lyssna på vad dom har att säga, ändå är man tvungen att göra det, då, för att man ska få sina poäng och jag har ingen lust att bli som dom. Jag vill, jag har mitt mål, jag vill stå på Volvo och kanske inte jobba på bandet men inom produktionen, arbeta mig sakta upp, kanske och få bättre jobb, jag har ingen lust att börja här uppe [[skratt]].”

”Det är åldersfixerat”

Malin tycker att det är långa dagar på högskolan, ”åtta till fem, fem dar i veckan ska man vara där, det är gjort precis så att du ska bo på studenthem och komma dit när som helst”. De yngre som bor närmare högskolan ”kan ju alltid anpassa sig” medan hon och hennes vänner har det svårare. Datorerna är alltid upptagna under dagen och även under lunchen, berättar Malin. Hon fortsätter: ”sen har jag så bråttom hem så jag hinner aldrig gå dit på eftermiddagen heller, på nåt sätt är det väldigt svårt att vara äldre och studera, det tycker jag”. De yngre kan till och med vara rädda för henne:

”Jag tror det är lite åldersfixerat. Man ska vara färdig så fort som möjligt för att komma ut så fort som möjligt. Man ska vara så ung som möjligt och jag tror att dom kanske är lite rädda för mig också på nåt sätt.”

”Lite skraj för den där burken”

Anette berättar om sin bristande kunskap om datorer på ett sätt som visar hon tycker att de yngre studenterna gynnas. Hon känner sig ”nollad på det där” med datorer och internet. Högskolan förutsätter att man ska klara av det och ha dator, skrivare och tillgång till internet hemma, tycker Anette:

”Alla 18-, 19-, 20-åringar de håller på med det där i skolan, har gjort i flera år men vi då som inte har gjort det, inte har den här grunden och inte har jobbat (). Man är lite skraj för den där burken. Det tar ett tag innan man vågar och det är, det är som vi har suttit ner och resonerat om man kan komma in i en datasal och så sitter man där bland 30, 30 andra som sitter där och jobbar för fullt och dom är inne och hämtar grejer överallt ((från internet)) och så sitter man där och knappt vet vilken knapp man ska trycka för å ta sig överhuvudtaget dit.”

”Som vuxen och studerande är man inte riktigt riktig”

Charlotte tycker inte att institutionen tar vara på den yrkeserfarenhet som de äldre studenterna ofta har, vilket är detsamma som att ”inkompetentförklara studenterna”. Samma problem möter hon utanför universitetet:

”Man blir fullkomligt tillintetförklarad som student och man förklaras att inte vara kompetent i nåt sammanhang helt plötsligt, det gäller även inte

bara på universitetet, på lektioner (). Även om man ringer försäkringskassan eller CSN, det är liksom ett kapitel för sig, där blir man så komplett inkompetentförklarad som människa så att dom borde skämmas, tycker jag. () I alla sammanhang är man inte riktigt riktig om man är studerande och särskilt som vuxen och studerande är man inte riktigt riktig, då är man nåt slags mittemellan. () Man faller mittemellan på nåt vis så att, nej, det ska bli skönt att få vara riktig igen så småningom, att betraktas som riktig människa och inte en sådan som inte är riktig, som inte jobbar ännu. () Jag ringde min bank senast igår för att fråga om mitt studielån för att det har inte dykt upp ännu och jag är helt säker på att om jag hade ringt i något annat ärende hade jag inte blivit så snorkigt bemött som jag blev då. ()”

Som studerande har man har heller ingen inkomst under sommaren och samtidigt ingen rätt till socialbidrag, menar Charlotte:

”Dom ((på socialförvaltningen)) säger att om du studerar får du skylla dig själv och det är väl också lite fräckt. Särskilt med tanke på att man pratar om att höja kompetensen i hela landet.”

”Inte så lockande att dansa kvack-kvackdans och dricka öl”

Charlotte förmedlar en känsla av att studierna förknippas med ett socialt undantagstillstånd:

”Pluggar man ska man skylla sig själv och det gäller rakt av i alla sammanhang, då verkar som det är lättare att vara 20 och plugga. Alltså då är man ändå inte vuxen, då är det okej.”

För Charlotte gör utbildningens obligatoriska inslag att hon inte kan åka bort på sportlovet med barnen ”det är taskig planering, för familjens skull är man tvungen att boka in det ändå så får det andra falla lite”. Föreställningen om det typiska studentlivet är inget som tilltalar henne:

”Jag vet inte, jag kanske inte är tillräckligt heja, heja och dansa kvack-kvackdans, dricka öl, det känns inte så där jättelockande, det är så studentikost, så där överstudentikost. Fel nivå för mig.”

”Misstro mot studenter”

Sussi är däremot van vid den identitet studierna innebär:

”På nåt sätt har jag alltid sett mig själv som student sen gymnasiet eftersom jag har ändå studerat en del däremellan också. Så jag är själv så van vid den identiteten.”

Hon tycker att studentlivet i högskolestaden är för litet samtidigt som hon upplever sig som degraderad vid vissa tillfällen. Hon talar om en misstro mot studenter:

”Förra våren när vi skulle försöka hyra en lägenhet där vi skulle ha ett kollektiv eller bo flera stycken och då ringde min pojkvän till en kvinna som skulle hyra ut sin fyrarummare eller nåt. () När hon fick höra att vi alla var studenter så, ja sa hon att hon skulle återkomma vilket hon gjorde och sa att den var uthyrd. Men så såg vi annonsen fortfarande stå där resten av veckan och nästa vecka också och det tyckte jag var lite, ja den enda anledningen kan ha varit att det var tre stycken studenter för ingenting annat visste hon ju om oss så att nån misstro finns det väl hos vissa människor (). Eller säkert framför allt för den ekonomiska biten kanske just, att man hamnar i knipa.”

”20-åringarna skiter ju i en ensamstående morsa på 38”

Erika, som pendlar till universitetsstaden, berättar om sin relation till sina kursare på ett sätt som förmedlar känslan av att vara utanför:

”De flesta är mycket yngre och det har hela tiden vart dom man haft mest kontakt med, det har ju varit dom, dom äldre, dom äldsta på kursen, några år äldre än jag eller några år yngre, så jag menar, då, man ha– ja, man, vissa har man haft viss kontakt med men i och med att alla bor i ((universitets-orten)). Och dom går ju ut mycket på ett helt annat sätt och jag har funderat på om jag skulle följa med dom ut nångång men då blir jag tvungen att sova kvar i nån korridor i en sovsäck och det vet jag inte om jag känner så där väldigt mycket för”.

Erika fortsätter:

”I och med att jag är i en åldersgrupp som är underrepresenterad och inte har vänner med samma bakgrund *här* och inte kan tillbringa fritiden där så känner man sig jädrans ensam ibland både vad gäller studier, fritid och hela livssituationen (). 20-åringarna skiter ju i hur en ensamstående morsa på 38 har det.”

”De yngre skuttar runt på kurser”

Erika säger att hon ”utnyttjar inte () det här med kår och nationer, det känns helt betydelselöst” och understryker därmed ytterligare sitt utanförskap. Hon menar att de äldre kursarna oftast är mer kritiska mot undervisningen än de yngre. De yngre har ”svalt systemet”, menar hon:

”För dom yngre har ofta skuttat runt på lite olika kurser, korta och långa och på något sätt så känns det som dom har svalt systemet. Även om dom inte tycker om det så sväljer dom det, också dom kan jämföra olika institutioner () att det är som natt och dag men ändå inte tycka att det är fel, va. Och jag blir bara missnöjd och otillfreds för jag tycker inte det ska va så.”

Per tycker däremot att det fungerar bra med blandade generationer i klassen:

”Jag tycker det fungerar kanonbra, i och med att det är så stor ålderskillnad i klassen, den yngsta är 20 och den äldsta är 46, medelåldern ligger väl

någonstans på 28–29 kanske, det är väl bara bra tycker jag, alla har olika erfarenheter och olika förslag på hur problemen ska lösas. Och det skapar oftast diskussioner om hur vi ska lösa det här problemet och då kommer man oftast fram till det bästa alternativet i alla fall.”

”På den tiden var det mycket uteliv ...

Hans berättar om sin första studietid och ger flera exempel på upplevelsen av kravlöshet och ansvarsfrihet:

”På den tiden så var det ju väldigt mycket uteliv. Framför allt, vi var ett litet järnjäng då på sociologen och eh på den tiden gick man – det var väldigt mycket fester på sociologen. Man höll ihop och i vissa fall kom studierna i andra hand. Det var viktigare att sitta med en flaska rödvin och diskutera Marx liksom, om han verkligen menade si eller så. Det var viktigare än att de facto läsa boken [[skratt]].”

Hans bodde ”officiellt” i grannstaden men sov över lite överallt i universitetsstaden. Det vore bättre att genomföra sina studier som ung, menar han. ”Då har du energin” och studieerfarenhet från gymnasiet:

”Säg exhibitik, då. Där ska det (vara) mycket med det språkliga. Jag menar har du varit ute och arbetat i väldigt många år () att du inte har det här grammatiska alltså i huvudet. Det är inget sådant du går och tänker på varenda dag () det gör du inte va, och plötsligt då kommer du i en situation där det bara kastas rakt i ansiktet på en. Där har ju de som är unga – där har de en fördel. Det märks. () För en annan och för många andra får man ju nästan fräscha upp det.”

... men nu hänger jag aldrig med ut”

Hans vill inte skönmåla tiden som ung och studerande men menar att det är stressigare att ha familj samtidigt som man studerar:

”Det är stressande med familj. På ett sätt skulle jag vilja säga att det är ännu stressigare för vad man har som ung student och du kanske bor själv, det är att du har bara dig själv att rå. Du kan bestämma över ditt liv till stora delar. Vill du isolera dig dygnet runt för att läsa ut dina böcker kan du göra det. Det kunde jag göra. Nu annars teologi – där är väldigt mycket litteratur i teologin – så var det stressigt många gånger för att – helt enkelt skuld känslor – jag umgås inte tillräckligt med min son eller min fru – och sedan samtidigt – jag hänger aldrig med ut och så måste jag samtidigt bli klar med en sak och så har jag en tenta som ligger runt hörnet. () Det sociala livet får ju anpassas efter studierna och inte studierna efter [[skratt]] så som det var när jag var – läste sociologi. Att då fick studierna rätta sig efter det sociala [[skratt]] men det går ju inte mer.”

Situationen som vuxenstuderande är annorlunda, menar Hans och antyder både målmedvetenhet och frihet under ansvar:

”Du är vuxen nu, va. Du är på universitetet. Du är student. Har man då kommit upp lite i åldern så är det ju – ja, en annan situation, va. Du är här för att lära. Du går på de lektioner du vill.”

För **Peter**, som känner sig ”lite speciell” i och med sin ålder, är upplevelsen av att vara särskild mest positiv. Peter är 37 år och läser idéhistoria men kan redan mycket av ämnet och märker att de texter som uppfattas som svåra för yngre studenter inte blir så svåra för honom. Han kan ”glida med ganska lätt.”

”Det andra intresserar mig inte”

Annika kan jämföra med sin yngre syster som tycker det är kul med studentlivet, ”det upptar mer av hennes tid än att studierna gör”, medan Annika läser för kunskapen eller kursen. Hon vill inte gå på studentpub och bryr sig inte om universitetsvärlden i sig:

”Jag bryr mig inte så mycket om de som, institutionen liksom, utan jag bryr mig om min kurs, att den är bra och det jag ska göra. Sen så liksom det andra, det är klart att kanske man borde engagera sig i, inte vet jag, val av studentkårens ordförande. Men () det intresserar mig inte så där jättemycket.”

Förälder och studerande

De intervjupersoner som är föräldrar och samtidigt studerar utgör en någorlunda samstämmig grupp kritiker i förhållande till högskolevärlden. I deras berättelser, som redan har berörts några gånger, ventileras den konflikt som förknippas med föräldraskapet i kombination med studentrollen. Egentligen handlar det mest om att vara *mamma* och student men hos två pappor förekommer en liknande, om dock mer nedtonad, problematik.

Enligt enkätundersökningen med studenter från höstterminen 1996 har 18 procent barn under 18 år. Bland kvinnorna är det 22 procent och bland männen 13 procent. Av dessa har de flesta ett eller två barn.

”Att kasta sig ut i det okända”

Erika förknippar positionen som mamma och studerande med att känna sig utkastad i det okända:

”Att va’ ensamstående mamma och plugga det är tufft. Att vara ensamstående mamma och inte plugga kan också vara tufft. Och jag upplever att nu är ju inte min dotter liten längre men hade hon varit mindre och jag hade haft behov av daghem då hade det inte gått och hur många andra tjejer är inte

i den situationen, det blir ju att kasta sig ut i det okända och man är väldigt beroende av ett starkt socialt kontaktnät för att få det att fungera överhuvudtaget och det tycker jag är synd och dessutom skam.”

”Det blir så när en tjej gör karriär”

Malin tycker att det är svårt att hinna med tre barn och studierna samtidigt: ”det är tiden, det är inte det att det är svåra frågor ((i studierna)) det är att man inte hinner med”. Barnen förstår henne bättre än maken:

”Vi har ju pratat igenom det många gånger men jag känner att det inte riktigt, han förstår inte kanske hur svårt det är () slåss med så mycket fördomar, ja, det gör man, ja, man har hållit upp ett socialt liv. Folk kom hit, kalas, barnkalas, allt. Man ringer och så helt plötsligt orkar jag inte längre. Då faller det platt fall.”

Folk i omgivningen frågar Malin hur det går med studierna och då hamnar Malins man i skymundan, något han inte är van vid:

”Ja, där sitter jag med min man, kanske med vänner, och så pratar dom med mig hur det går i skolan och så, hur orkar du, det är fokus på mig. Det är som när man är gravid, det är samma, han kommer nog väldigt mycket i skymundan. Dom har nog svårt för det, dom är så vana att stå i centrum. Han är elektriker, han har varit ganska mycket i centrum, folk har frågat honom, just med sånt yrke. Så helt plötsligt är det jag men dom säger det att det är svårt, att det lätt blir åt det hållet när en tjej gör karriär.”

”Jag vill visa att det går”

Att läsa alla dagar i veckan och sedan tenta på lördagen beskriver Malin som en ”omöjlig ekvation”. Varje gång hon ska läsa till tentor blir det konflikter hemma. Det är tidsbristen som är problemet, hon ”ser tid i allting”:

”Klarar jag inte den tentan, ja, då får jag lägga ner tid vid jul eller så får jag ta nästa sommar, så för mig är det tiden jag värdesätter, jag har inte tid. Ja, det klart det blir konflikter varje gång jag ska läsa till tentor, det är då det är konflikter hemma, jag kan inte ägna mig åt det hundra procent. () Dom tentor jag klarat det har varit när jag kunnat lämna barnen på dagis och suttit hemma själv, då. Då har jag kunnat kontrollera tiden själv, då, och då har det fungerat ganska bra. Men när jag tänker att jag ska ha den här helgen för att jag ska läsa då händer det alltid nånting. () Han kanske blir sur för att han inte får träna, ja, bråkar med barnen eller, ja, det är mycket sånt och då känner jag att jag inte kan koncentrera mig och då blir det bråk. Och så går nästa, så kommer nästa tenta, så känner man, ja, denna tenta missade jag mycket på grund av att (), det var situationen hemma.”

Samtidigt känner sig Malin som ett föredöme för andra tjejer vilket får henne att fortsätta:

”Det är nåt som driver, att jag som tjej med familj, ja, att visa andra tjejer, det är många som är i min situation (). Man vill inte sitta som kassörska nånstans, man har gått en ganska bra gymnasieutbildning och hamnar nånstans och tycker att det är tråkigt och får barn. Det är på nåt sätt kvinnans lott, det där. Därför är det det som driver mig så, att bryta den, visa att ((det)) går. () Det är klart det bli i bekostnad av nåt annat då men jag hoppas att det håller med familjen och allt, också. Det får inte bli så att äktenskapet brister.”

”Måste du vara i skolan jämt, säger barnen”

Anette har funderat på att skaffa extrajobb men det har inte blivit av eftersom tiden med barnen skulle krympa:

”Så naggar man ändå på– på den här tiden med barna va och de, dom tycker ju det är pest emellanåt nu när det är mycket plugg och så ’måste du vara i skolan jämt’ och ’kan du inte komma och hälsa på mig i skolan nån dag’.
() Men det går liksom inte, det fungerar inte.”

Om barnen blir sjuka är det svårt att klara av studierna utan att få dåligt samvete, menar Anette:

”Lillebror var sjuk i– i en hel vecka och jag hade tre långa föreläsningar där och ja, tyvärr men han får klara sig själv alltså på eftermiddan. Då började vi inte förrns två, vi hade mellan två och sex, det var så här sena föreläsningar så då kom ju storebror hem vid fyra sen då och höll honom lite sällskap. Men jag kan liksom inte släppa hem storebror redan två va för att då få dom va ensamma så länge så det– det är så stor risk att de har rykt ihop å– å slagits innan kvällen när jag kommer hem va. Det måste bli så för annars så hinner man, klarar man inte skolan va. Och den helgen där gjorde jag tentamen på lördan och Kicki skulle haft dem då som varit barnvakt och då var de bägge två sjuka. Och det bara, ja, ’då får ni försöka hålla sams de här fem timmarna så kommer jag sen’. Och sånt är ju alltid psykiskt jobbigt eftersom man får fundera på det jämt och man har dåligt samvete för man lämnar dem själva.”

”Man spelar i olika divisioner”

När en av Anettes lärare säger att de måste läsa 80 till 90 timmar i veckan är det naturligtvis omöjligt: ”Skakar man bara på huvudet åt han och sen så bryr man sig inte egentligen för sånt blir man så arg på”. Anette känner krav på sig att utbilda sig men tycker samtidigt att det inte går ihop. Hon får mindervärdeskomplex och känner sig diskriminerad i högskolevärlden. Här blir en yngre students ekonomiska överläge en symbol för känslan av orättvisa :

”Man spelar ändå i lite olika divisioner sådär va. För det var som jag hade en tjej, vi hade, som vi gjorde temaarbete med första åren och hon ää var då 20, 21 nånting, hon bodde hemma hos mamma och pappa och hon tog då för jag lånade ju studielån så () alltihop va och det gjorde hon också men hon

använde bidraget, sen lånet det satte hon in på ett bra sparkonto för att kunna då tjäna räntepengar och sen så kunna betala tillbaka hela lånet när hon hade pluggat färdigt och jag bara, ja alltså jag blev så stum så jag visste inte vad jag skulle säga alltså. Och då– då kände man det att då är man och spelar i två olika divisioner på nåt sätt. Det känns inte rättvist för fem öre.”

När Anettes lärare kräver läkarintyg om någon är frånvarande mer än en gång känner sig Anette fråntagen sitt ansvar:

”Och då känns det som att det står en lärare där och behandlar mig som om jag gick på högstadiet. Och då är man också så fel ute för jag menar sånadär kommentarer och ää pekpinnar och sånt. Okej, de som är 19 år de () har levt inne i det där just då va. Men en annan som då är trettio år, jag har tagit ansvar för mitt liv i 15 år nu, jag vill inte ha de pekpinnarna (). Inte har () han ((läraren)) med att göra om det är så att jag råkar ha varit borta två gånger (). Det kan hända vad som helst i mitt liv som måste prioriteras före det här va, det är så mycket som prioriteras före skolan i vissa situationer. () Ibland så kan det ju liksom få den reaktionen att man ää skriker och gapar eller så bara vänder man ryggen åt det och ignorerar det fullständigt. Så jag vet inte, det känns som att man vill ha utbildning på människor som har varit ute i arbetslivet ett tag så måste det ske nån form av förändring, attitydförändring.”

”Jag hinner inte gå på djupet”

Annika tror att det faktum att hon har barn gör hennes studier ytligare:

”Man kan uppleva att eftersom jag har två små barn hemma så har jag svårt att få tid att läsa ordentligt så att jag hinner mest att skumläsa. Jag hinner inte att gå in riktigt på djupet på det jag ska göra. Så det kan jag tycka är lite synd att jag, då känner jag att jag inte hinner göra det jag vill ordentligt.”

Efter att ha lämnat barnen måste hon koncentrera sig på studierna:

”För det mesta fungerar det bra för då känner jag ändå att den tiden jag har på förmiddan då måste jag koncentrera mig och försöka läsa. För sen hinner jag inte läsa nånting när jag hämtat barnen. Och oftast läser jag ingenting på kvällen heller om jag inte har jättemycket, men jag är oftast så trött på kvällen så att jag orkar inte.”

”Jag önskar att det var lättare att kombinera”

Att vara aktiv på kursen och i universitetsvärldens studentliv i allmänhet går inte att kombinera med att vara mamma, menar Annika:

”Det är ganska oförenligt med att vara småbarnsmamma och vara på allt det där och jag känner att det är, att studentlivet i den bemärkelsen intresserar inte mig överhuvudtaget. Utan jag vill få en utbildning, det är enda jag vill, sen vill inte jag hålla på med annat. () Så att jag känner väl att jag har ganska stora krav på mig från två håll då dels så ska jag vara bra mamma och sköta

om det hemma och sen så på nåt sätt samtidigt hinna med allting man ska för det är ju mycket och vi har jättemycket litteratur att läsa, precis som alla har som läser så att jag skulle önska att det var något lättare att kombinera. Att det liksom fanns, till exempel som nu när vi har obligatorisk närvaro. Man kan få vara borta en gång annars får man extra skriftliga uppgifter. Och det är svårt om barnen blir sjuka en vecka, då kan jag missa två eller tre föreläsningstillfällen, så kanske blir man själv sjuk. Det finns en så liten marginal på nåt sätt.”

Ingen studentrabatt med barn

Annika berättar om studentrabatten på tågen som en symbol för det oförenliga i att ha barn och studera samtidigt. Att ta med sig barnen som student går inte, då måste man köpa vuxenbiljett:

”Eller bara en sån löjlig sak att man får studentkort och då har man rabatt på tåget eftersom mina– min släkt och mina vänner bor långt härifrån så åker jag ju med jämna mellanrum dit. Men då när jag har med mig barnen kan jag inte utnyttja studentrabatten, då måste jag köpa en vuxenbiljett på tåget fastän jag är student. Och en sån sak kan reta mig att man inte ska få vara student och ha barn och samtidigt utnyttja rabatten utan jag får betala en mycket dyrare biljett om barnen ska åka med och ha sittplats. () Så det verkar som om det liksom ska vara svårt att kombinera de roller som jag har.”

Samtidigt känner Annika att hon har en ”väldig glädje av att jag har nånting annat också” förutom bara studier, vilket tydliggörs när hon jämför med sin yngre syster:

”Som jag kan se på min syster, hon är bara inne i studentlivet och jag kan känna att hon är väldigt inskränkt i det, att hon ser liksom bara deras studentliv och sånt som de håller på med där. Jag kan ju känna att jag () har mer bredd då på nåt sätt. Jag har ju kanske att förankra mina studier i att jag har ett tryggt hem då eller vad man ska säga, eller att jag har barnen och jag måste koppla av ibland. ”

”När man själv är sjuk kraschar allting”

Charlotte och hennes sambo har ekonomiska problem. De lever nu på ett studiemedel eftersom Charlottes sambo redan avverkat 14 terminer och snart är klar och kan söka jobb. De har dock ingen möjlighet att jobba extra:

”Man kan inte jobba extra, man kan inte jobba på loven, man kan inte jobba på julen, det är otänkbart. Var ska barnen vara? Dessutom är alla andra hemma så det är otänkbart alltså. Och även på sommaren, så när jag var ensam försökte jag jobba en sommar men det var ju förskräckligt. Först hinner man inte med varandra under terminerna för det är rätt hektiskt om man är ensamstående är det väldigt hektiskt. Och sen måste man på nåt sätt, särskilt som barn, vara förälder, vara ledig under sommaren och träffa sina barn överhuvudtaget. Så jag tycker det är konstigt.”

Att själv vara sjuk och ta hand om tre barn och sina studier beskriver Charlotte som en omöjlighet:

”Det går väldigt bra när dom är sjuka men när man själv är sjuk så kraschar allting och det här är verkligen en synpunkt. När man är studerande så har man ingen sjukförsäkring eller nånting. () När man blir sjuk så växer det bara på hög, det händer inget. Blir du väldigt sjuk och får massa intyg då kan du få dispens för att du inte fått tillräckligt många poäng samtidigt som du avverkat en termin studiemedel, liksom. Vad händer i andra ändan då? () Så kommer det terminer då du är utan ((studiemedel)), man kan få två extra om man ska avsluta, men ändå. Och även om man är hemma med sjuka barn så hamnar man på efterkälken lite, det gör man.”

Trots det brukar Charlotte hålla takten. Hon läser aldrig på kvällar eller helger, bara på dagarna mellan att hon lämnar och hämtar barnen: ”man måste vara strukturerad alltså”.

”Man räcker inte till”

Katarina har en familj med två styvbarn som ”får stå tillbaka, tyvärr” eftersom hon kräver mycket av sig själv när det gäller hennes studier. Hennes man har svårt att acceptera detta:

”Man räcker inte till, va. Jag tror det viktigaste är väl att man erkänner det att man inte räcker till. Jag har en kursare som praktiskt taget tar död på sig själv därför att hon har två små barn och hon ska tvunget vara den perfekta hustrun, den perfekta mamman, den perfekta studenten, den perfekta väninnan och den perfekta kursaren och hon slår knut på sig själv för att räcka till överallt och det fungerar inte. Hon mår hemskt dåligt periodvis.”

Hans kommer oftast hem klockan fem och har som princip att vara med fru och barn tills barnet går och lägger sig vid åtta–nio. Sedan läser han, gör uppgifter och förbereder tal. Precis när de fick barn var situationen problematisk:

”Dels helt enkelt för att vi fick barn, då, va, och sedan fick han kolik direkt – skrek nätterna igenom ett par månader och då är det inte så lätt att samtidigt sitta och läsa något svårt. Och sedan ska man upp nästa dag. Så då var det lite problem.”

”Jag har inte alls något sug efter att festa”

Kristian menar att det hade varit lättare att studera om man bara hade haft sig själv att ta ansvar för:

”Det hade varit lättare om man varit själv och kunnat koncentrera sig på sin, verkligen. Men å andra sidan hade man kanske hittat på andra saker då. Nu har man, nu vet man ju, nu har man späckat med tiden med barnen, och så vidare, med familjen, jag har två hundar, får och gäss och djur som ska skötas, så här, då.”

Samtidigt kanske man hade fyllt tiden med annat, resonerar Kristian:

”Ja, ((utan familj)) då (), kunde man ju lägga upp, alltså, tiden för att plugga på ett helt annat sätt. Man kunde ju plugga hela dagarna, om man nu ville det, va, eller sitta på kvällarna utan att bli störd av barn och sånt som ska göras hela tiden. Men å andra sidan så, jag vet inte, det jag menar hade du, hade man varit själv, va, då hade du kanske haft mycket annan verksamhet, kanske mycket på ((en studentpub i högskolestaden)) och festa och kanske inte blivit så mycket mer pluggat ändå.”

Festandet har dock Kristian ”vuxit ifrån”:

”Men det liksom känner jag att det, det känner jag att det har jag vuxit ifrån. Det har jag inte alls nåt sug efter, () att hänga på och festa och så där, jag har ju ett hem och familj nu, det tar ju den tid det tar. Det känns liksom som att jag kommit, kommit efter, då, va, i pluggandet, då, va, vilka tal man ska räkna och jag ligger efter i, det är ju nästan allihop, det är inte bara jag, att jag inte, alltså vi är på kapitel, ja, vi läser kapitel (tretton) till föreläsningen men själv har man bara läst till kapitel sex eller så, va.”

”Jag känner mig inte som student”

Kristians privatliv har inte påverkats av att han har börjat studera och han ser inte sig själv som ”student”: ”Nej, jag vet inte, jag känner mig liksom, ’student?’, nej, det är väl ordet som (). Jag läser på högskolan.” Studierna betraktar han mer som ett jobb:

”Man umgås ju liksom inte så där, man är ju inte aktiv i, det är möjligt att om man varit med i nånting, kårverksamhet eller hit och dit, men jag går ju bara hit på föreläsningen och så pluggar jag. Istället för att åka till jobbet så åker jag hit.”

”Allting kretsar runt det ekonomiska”

Fionna, som väntar sitt andra barn, menar att hennes privata liv i många fall är viktigare högskolan:

”Jag vet att jag fixar det (). När den tiden har gått så kan jag återgå till mina studier. Jag känner mig inte rädd för att sen hamna, att vara kvar hemma eller nånting sånt. Så att jag mår väldigt bra förutom att jag är trött och [[skratt]] och kan känna ibland, att jag inte vill läsa mer för att, ja, för att biologiskt är jag trött.”

Fionnas man är inte negativ till hennes studier. Han står för allt ekonomiskt ”mer eller mindre”, ”alla hans pengar går till huset”, vilket dock Fionna kan tycka är ansträngande:

”Det är jobbigt också, på det viset att jag inte kan bidra nånting nästan. Ja, och det är alltid mycket ekonomiska, allting kretsar runt och vi kan känna oss lite halvkvävda ibland. Så det är ganska tufft, tycker jag.”

Fionna menar att hemmet och studierna tillhandahåller olika roller:

”Det är ganska olika roller, tycker jag, för hemma är jag mer, här är jag en familjemedlem, här är jag mamma. Jag har en helt annan roll, faktiskt och också privat med kompisar och vänner och jag kommer mycket mer till tals (.). Jag trivs i– i mitt privata liv mer på det viset att det finns mer sammanhang än– än skolvärlden. Där är, det känns lite tomt ibland, ja.”

Paus eller försening i vuxenblivandet

Det vuxna som en föreställning

Om man betraktar studier som en viss fördröjning i vuxenblivandet öppnar sig alltså en rad erfarenheter för tolkning i intervjupersonernas berättelser. Att genom sin position i högskolevärlden bli betraktad som mindre vuxen eller på väg att bli en ansvarsfull medborgare värderas på olika sätt, varför man kan gruppera studenternas upplevelser i två, löst sammanförda grupper. Dessa grupper skiljs naturligtvis åt genom kriteriet ålder, men här är inte uppgiften att försöka avgöra exakt när man bör bli behandlad som vuxen (att så att säga definiera ”vuxen”) eller vilken kritik från de äldre studenterna som är riktig. Istället handlar det om att se ålderskillnaderna som definierade föreställningar – oavsett biologisk ålder kan man *betrakta* sig själv, och bli betraktad, som vuxen eller inte.

Att njuta av ett milt förbarnsligande ...

De intervjupersoner som inte identifierar sig med den gängse bilden av vuxna verkar mest njuta av att i högskolesystemet bli utsatta för ett milt förbarnsligande. Här återfinns glädjen och det lekfulla i att studera, känslan av att det inte handlar om nytta, pengar eller status utan om att ta det lugnt och inte ha bråttom. I en sådan studentvärld finns det få eller inga måsten, man känner sig fri och obunden, vill vänta med att jobba och kan njuta av att utbildningen till vissa delar känns som en fortsättning på gymnasiet; det intensiva sociala livet, festerna, grupp känslan. Studierna får anpassa sig efter det sociala livet snarare än tvärtom, man är optimist och ägnar sig åt drömmar, fritid och självstudier i ojämna perioder. För sådana studenter tolkas den fördröjning studierna innebär som en befriande paus, som att de plötsligt fått tid över och därmed tilldelats anstånd i projektet att bli vuxen.¹³

... och att känna sig kränkt

De intervjupersoner som däremot *vill* känna sig vuxna ger på olika sätt uttryck för att högskolevärlden inte är till för dem – och markerar dessutom distans till

¹³ I ”Kultur och kritik” (1991) diskuterar Pierre Bourdieu relationen ung/gammal som en social konstruktion och tar exempel just från studenterna. Villkoren för unga som arbetar kännetecknas av tvång menar Bourdieu, medan studenter i samma biologiska ålder lever med ”otvungenheten i en nästan lekfull biståndsekonomi” (sid 165). Studenterna lever i ett ”adolescensuniversum”, en värld med provisorisk oansvarighet: de är vuxna beträffande vissa saker men barn beträffande andra. Att slå ihop studerande ungdomar med arbetande enbart på grund av deras ålderstillhörighet skulle vara ”fruktansvärt språkmissbruk” menar Bourdieu.

högskolevärlden på egen hand. De anser det vara svårt att studera som äldre eftersom systemet är konstruerat för yngre och kan känna sig onormala och främmande i systemet; de redovisar en känsla av utanförskap som ofta beskrivs som orättvis. Ekonomiska förhållande kan bli symboler för detta utanförskap: äldre studenter har högre kostnader än yngre men tvingas ändå ned till CSN:s åldersoberoende nivåer, inkomstgränserna i studiemedelssystemet gynnar inte extrajobb och så vidare.

En sådan upplevelse kan få en rad olika konsekvenser. Man kan känna sig tvingad att hävda eller understryka det faktum att man är vuxen, man kan känna sig inkompetensförklarad och fråntagen personligt ansvar och man kan tveka inför benämningen ”student”, vilket kan tolkas som en uppenbar brist på identifikation. Även ett avståndstagande gentemot studentliv och liknande kan markera en vägran att underordna sig de sociala betydelserna av att vara student; man vill inte göra något utöver det man måste i högskolevärlden och minimerar därmed studentidentiteten till själva kunskapsinhämtningen.

Detta förhållningssätt är inte ovanligt. I StudS enkätundersökning svarade två av fem ”aldrig” på frågan ”Hur ofta besöker du något arrangemang (möten, fester, diskussioner m.m.) anordnade av studentkåren, nationer, etc?”. Bland kvinnliga respondenter var svaret ”aldrig” vanligare än hos männen.

Studenter som förlöjligar ”studenter”

För de studeranden som ser sig som vuxna kan studentidentiteten beskrivas som fånig, tramsig och löjlig, och högskolevärlden kan ses som en sluten värld där människor är rädda för verkligheten och som därmed underförstått inte kan ta emot människor från verkligheten, det vill säga de riktigt vuxna.

Riktigt vuxna anses nämligen ha mer erfarenhet, vara mer målinriktade och redan färdigetablerade när det gäller socialt liv. I deras perspektiv kan ”studenterna” förlöjligas; de dansar ”kvack-kvackdans” och dricker öl, de anses okritiska och sväljer lärarnas ord utan att tänka, de har bara sig själva att ta ansvar för. Vissa intervjupersoner känner sig provocerade av högskolesystemets förväntningar om att de studerande måste vara yngre, flexibla och lätta att styra och markerar motstånd gentemot dessa förväntningar i sina berättelser. Dessa intervjupersoner kan också längta efter att bli betraktade som ”riktiga människor” eftersom studentvarandet bara erbjuder en mellanposition, ett socialt varken-eller. För dem är fördröjningen en försening eller återgång i vuxenblivandet som bara erbjuder en väntan¹⁴.

¹⁴ I rapporten *Med studenternas egna ord. Svaren på två öppna frågor i en enkät hösten 1996 till studenter i Sverige*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 3. Högskoleverket, 1998), skriver Sara Brandell och Helena Höög att de i granskningen av svaren på enkätens öppna frågor har slagits av hur studenternas ålder påverkar deras studieerfarenheter. Många har spontant har nämnt sin ålder i förhållande till sin identitet som student. ”Flera äldre studenter anser sig inte vara student” skriver författarna och fortsätter: ”Många menar att systemet är anpassat till unga, både vad gäller själva undervisningen och det sociala studentlivet. Men en del lyfter också fram sin ålder som en positiv egenskap. Några äldre studenter menar att de genom sina erfarenheter kan tillföra något till både systemet och andra studenter” (s 11).

Fördröjningens varianter kan kombineras

Många intervjupersoner blandar dock de båda tolkningarna av fördröjningen. Ena stunden njuter de av avbrottet från vuxenblivandet för att i nästa stund beklaga den sociala degraderingen – man kan tycka att det är skönt att gå ut och ta en öl en tisdag samtidigt som man vantrivs med det löjliga i den akademiska världen. Därmed kan studentidentiteten beskrivas som ett slags instabil blandning av att vara både vuxen och icke-vuxen, där de omgivande förväntningarna dock favoriserar det icke-vuxna. Trots intervjupersonernas viljetryningar upplever de högskolevärlden som infantiliserande. Och trots att få intervjupersoner ser sig själva som ”typiska” eller representativa studenter relaterar de till *bilden* av en sådan student, en bild de konstruerar i enlighet med de upplevda förväntningarna.

Att nära hälften av de studerande skulle kunna räknas som ”icke-traditionella” med den definition som StudS infört kan antyda att en mängd studenter har möjlighet att känna sig ”särskilda” och icke-favoriserade på detta sätt, de utgör nämligen en grupp studenter vars studielopp betraktas som okonventionella utifrån högskolesystemets synvinkel.

Föräldraskapet förtydligar rollkonflikten

Den situation som verkligen ställer vuxen-och-student-problematiken på sin spets är alltså *föräldraskapet* där rollen som mamma eller pappa svårligen låter sig förenas med rollen som studerande. Det är främst mamma-rollen som är aktuell här; mammorna har svårt att få tiden att räcka till och känner sig på olika sätt orättvist behandlade, de säger sig spela i en annan division än övriga studenter.

Trots en del positiva kommentarer, som att intervjupersonerna säger sig ha lättare att koncentrera sig när de väl studerar och att de har tillgång till en annan värld bortom det snäva studentlivet, upplever de en pressande tidsbrist. De har varken tillräckligt med tid till maken, barnen, hemmet eller studierna och lever med en känsla av att något eller någon får lida genom att de studerar. Därmed skuldbelägger de sig själva, plågas av dåligt samvete och känner att de inte ens för en kort stund kan lämna scenen – till exempel genom att bli sjuka – eftersom allt då skulle kollapsa. De olika kraven från hem, mamma-roll och studier kan upplevas som en omöjlig kombination med konflikter i familjen som följd. Det faktum att det inte går att köpa en studentrabatterad tågbiljett *med barn* utan att det i så fall blir en vuxenbiljett med fullt pris kan betraktas som en symbol för det trygghetsvakuum intervjupersonerna upplever¹⁵.

¹⁵ Sara Brandell och Helena Höög anknäver i rapporten *Med studenternas egna ord. Svaren på två öppna frågor i en enkät hösten 1996 till studenter i Sverige*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 3. Högskoleverket, 1998) till det problematiska i att vara student och förälder. De skriver att de har slagits av att studenter med barn är starkt begränsade av tid och pengar genom sitt familjeansvar. De måste planera sin tid efter barnpassning och har inte samma möjligheter till fria självstudier. ”För den här gruppen kan en detalj som en flyttad föreläsning eller en tentamen på helgen bli ett stort problem”, skriver författarna och fortsätter: ”Man får intrycket att högskolevärlden inte är anpassad till eller har förståelse för deras situation”. Problemen är även av ekonomisk karaktär, menar Brandell och Höög: ”Flera är direkt beroende av sin partner (oftast make) för att det överhuvudtaget skall vara ekonomiskt möjligt att studera” (s 10).

På det viset kan man också förstå känslan av att vara utkastad i det okända (Erikas ord); att vara mamma och studerande utgör en sammansättning som inte bärs upp av samhällelig acceptans varför lösningen av rollkonfliktens omöjliga situationer helt överlämnas till individen. Problemet måste antagligen ses i ljuset av det allmänna motstånd kvinnor möter som vill göra karriär.

Enligt StudS bearbetning av högskoleregistret¹⁶ är kvinnorna som grupp underrepresenterade i förhållande till genomsnittet i åldersgrupperna mellan 23 och 29 år. Typiskt "manliga" utbildningar prioriteras vid expansionen av högskoleutbildningen och en större andel av de kvinnliga sökanden kommer *inte* in på önskad utbildning. Kvinnor som grupp sträcker också ut sin totala studietid under längre tid än männen; en större andel av kvinnorna har börjat studierna vid unga år och en större andel började för mer än tio år sedan. De äldre studenterna är i betydligt högre grad kvinnor än män.

¹⁶ Se Brandell, Lars: *Nittioalets studenter. Bakgrund och studiemönster*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 2. Högskoleverket, 1998).

Avslutning

De olika pusselbitarna i studentidentiteten kan ge upphov till en rad frågor och problem. Här vill jag, utan anspråk på att vara heltäckande, kort peka på några.

Hur kommer det sig att studenterna vill vara flexibla?

Föreställningarna om den biografiska rörelsen kan belysa relationen mellan studier och arbetsmarknad. Upplevelsen av att fly från monotona jobb kan reflektera en förväntad social mobilitet liksom en förväntad kvalitativ förändring av arbetslivet med ökad flexibilitet, rörlighet, omväxling, variation och stimulans. I vilken utsträckning kommer dessa förväntningar att infrias efter studierna? Är dagens arbeten så rörliga som intervjupersonerna önskar? Och omvänt: hur kommer det sig att intervjupersonerna önskar sig dessa arbeten?

I en tid då arbetsmarknadens brist på trygghet blir allt tydligare kan man inte utesluta att studenternas hyllande av variation och rörlighet är ett uttryck för en positiv tolkning av dagens konjunkturläge, som ett slags krisbetingad eufemism eller trots-allt-strategi: om nu trygghet är omöjlig kan åtminstone variationen uppskattas. I läsningen av intervjumaterialet har jag ofta slagits av likheterna mellan intervjupersonernas formulerade ideal kring arbete och de efterfrågade egenskaperna i dagens platsannonser för olika högre tjänster – där bör man också vara flexibel, kreativ, socialt kompetent och beredd på varierande arbetstider. Frågan är: hur produceras viljan till flexibilitet? Eller: hur fostras en projektanställd?

Även intervjupersonernas användning av kritiskt tänkande ger upphov till frågor. Är deras praktiserande av detta kritiska tänkande ett uttryck för brister i högskolevärlden eller snarare en alltmer omfattande förmåga att kritisera samhället över huvud taget? Och vad innebär ”kritiken av kritiken”, det vill säga studenternas känsla av att det kritiska tänkandet ibland är mer begränsat och formellt än vad högskolevärldens retorik medger?

Vad är en riktig student?

Kritiken från de äldre studenterna och i synnerhet från de studenter som har barn aktualiserar också en granskning av högskolesystemets underförstådda förväntningar. Om nu konflikten mellan föräldraskap och studier uttrycks så markant av studerande som trots allt ändå fullföljer sina studier, hur många utestängs då helt från studier på grund av föräldraskapet? I vilken utsträckning diskriminerar systemet mammor, pappor och äldre studenter över huvud taget? Vilken kompetens får på det viset aldrig en utbildningsmässig bekräftelse?

Det är också möjligt att de så kallade icke-traditionella studenterna genom sitt stora antal ger upphov till reaktioner i högskolevärlden som intensifierar de infantiliserande förväntningarna, som ett försök att återupprätta utbildningens "egentliga" uppdrag; att utbilda de traditionella studenterna. I detta sammanhang undrar man naturligtvis hur sådana föreställningar om "riktiga" och "inte lika riktiga" studenter konstrueras. Och borde inte dessa föreställningar förändras?

Kan man inte vara vuxen och studera?

Frågan är också vilka konsekvenser för utbildningskvaliteten som högskolevärldens infantiliserande förväntningar får. Om det faktum att man ser sig som vuxen i vissa fall utesluter lärande sätts idéer som kunskapssamhälle och livslångt lärande i gungning. Vilka kulturellt grundade fördomar finns kring vuxenblivandet, och på vilket sätt kan högskolevärlden uttrycka dessa? Måste man verkligen "förbarnsligas" när man studerar?

Att betrakta studier som fördröjning underförstår en föreställning om en "normal" utvecklingsmall för vuxenblivandet, något som påminner om utvecklingspsykologiska mallar för hur den enskilda människan genom tiden förändras. Enligt Berger och Luckmann utgör dessa normalitetsmallar moderna varianter av religiösa övergångsriter där en individ som passerar från en livsfas till en annan genom noggrant definierade stadier kan kontrollera att hon följer den "naturliga" utvecklingen. Om övergångarna till och från högskolestudier betraktas som sådana statusförändringar, vilka personlighetsförändringar möjliggörs då? Och hur omdefinieras dessa i samband med att allt fler får tillträde till högre studier? Etnologen Åke Daun har i en analys av studentexamen (se Ehn & Löfgren, 1990) betonat just karaktären av livscykelrit mot bakgrund av en borgerlig förväntan om livet som en karriärstege, något som förändras när studentexamen förlorar sin exklusivitet.

I det här sammanhanget får man dock inte glömma den positiva upplevelsen av den biografiska fördröjningen, något som kan ge upphov till andra problem. Hur kommer det sig att vissa grupper av studerande inte vill vara "vuxna"? Är detta enbart en fortsättning på den traditionella studentidentiteten där det lekfulla och ansvarslösa betonas? Eller är det ett uttryck för att vuxenvärlden som en konsekvens av svårigheterna att få jobb inte har plats för alla aspiranter?

Referenser

Agélii, Karin: *6 studenter hösten 1997 – deras liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport 4. Högskoleverket, 1998).

Berger, Peter & Luckmann, Thomas: *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books. London, 1991.

Bourdieu, Pierre. *Kultur och kritik*. Bokförlaget Daidalos. Göteborg (1991).

Brandell, Lars: *Nittioalets studenter. Bakgrund och studiemönster*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport 2. Högskoleverket, 1998).

Brandell, Sara & Höög, Helena: *Med studenternas egna ord. Svaren på två öppna frågor i en enkät hösten 1996 till studenter i Sverige*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport 3. Högskoleverket, 1998)

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar: *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv*. Liber. Halmstad, 1990.

Wästerfors, David: *Studiestarten som ett äventyr – Rationalitet, slump och nödvändighet inför högskolestudierna samt Appendix: Vägen till studierna– Korta porträtt av 24 studenter*. (Studenterna i Sverige, arbetsrapport 5. Högskoleverket, 1998).

Bilaga I

Förteckning över de intervjuade

Fingerat namn:	Ålder:	Ämne och lärosäte hösten 1997:
Anette	30 år	ekonomi vid högskola
Ann	22 år	industriell ekonomi
Anna	26 år	sociologi vid högskola
Annika	24 år	etnologi vid universitet
Aron	21 år	civilingenjörsutbildningen vid högskola
Bella	26 år	vårdhögskola
Berit	25 år	samhällsvetenskapliga ämnen vid universitet
Björn	22 år	multimedia vid högskola
Carina	27 år	fristående kurser vid universitet
Charlotte	29 år	psykologlinjen vid universitet
Daniel	32 år	bibliotekarieutbildningen vid universitet
Erika	38 år	antropologi vid universitet
Fionna	32 år	spanska och psykologi
Gunnar	32 år	socionomutbildningen vid högskola
Hans	38 år	teologi vid universitet
Karel	47 år	öststatskunskap vid högskola
Katarina	34 år	P-linjen vid universitet
Kristian	34 år	kemi vid högskola
Lena	33 år	socionomutbildningen vid socialhögskola
Malin	33 år	industriell ekonomi
Martin	23 år	industriell ekonomi
Paul	22 år	filosofi vid universitet
P-O	30 år	industriell ekonomi
Per	21 år	elektronisk handel vid högskola
Peter	37 år	idéhistoria vid universitet
Petra	28 år	samhällsvetenskapliga ämnen vid högskola
Sussi	27 år	vårdhögskola
Sven	23 år	kulturvetarlinjen vid universitet
Ulla	24 år	sjuksköterskeutbildning vid högskola
Örjan	29 år	sjuksköterskeutbildning vid högskola

Bilaga 2

Intervjuguide

HEJ intervjuare,
välkomna att medverka i Högskoleverkets projekt Studenter i Sverige (StudS)!

StudS

StudS är ett Högskoleverksprojekt med uppgift att studera studenter och deras situation. Utgångspunkten är att studenterna är de viktigaste intressenterna i högskoleutbildningen. Därför är det viktigt att veta vilka studenterna "är", deras mål och planer för studierna, deras privata situation och andra faktorer som påverkar studierna.

StudS kan leda till en bättre förståelse och ett bättre beslutsunderlag när det gäller frågor på nationell nivå om t.ex antagning, studieorganisation, examensregler, studiefinansiering, dimensionering och lokalisering.

Studs görs i tre steg:

1. En analys av uppgifter om tidigare studier m.m hämtade från SCB:s högskoleregister för alla som var studenter höstterminen 1995.
2. En enkät till ett urval av de studenter som var registrerade under höstterminen 1996.
3. Djupintervjuer med trettio studenter höstterminen 1997. (Det är här ni medverkar.)

Syftet med intervjustudien

Syftet med den kvalitativa intervju-undersökningen är att förstå den sociala och biografiska innebörden av att bli och vara student. De abstrakta frågorna bakom den intervjuguide som vi presenterar nedan handlar alltså om den mening eller de betydelser intervjupersonerna tillskriver studentidentiteten. För er intervjuare är det viktigt att vara känsliga för beskrivningar som kan tjäna till att utveckla oväntade och paradoxala betydelser som inte enbart motsvarar klichéerna om studenten.

Teoretiskt urval av intervjupersoner

Totalt görs intervjuer med trettio studenter fördelade efter följande kategorier:

- Kön: K=kvinnor, M=man
- Icke-traditionell*/traditionell
- Typ av lärosäte

* Enligt Högskoleverket kännetecknas en icke-traditionell student av ett eller flera av nedanstående kriterier:

- Började studera vid 25 års ålder eller senare
- Bedriver deltidstudier
- Har återkommit till högre studier efter ett uppehåll på minst tre terminer

På de flesta lärosäten har vi lyckats få fram någon eller några personer att börja intervju. Därefter använder ni det man kan kalla för "snöbollstekniken". Det vill säga att den ni intervjuar ger er tips om andra personer som ni kan intervju. För att undersökningen ska uppfylla det teoretiska urvalet i nedanstående tabell bör ni hålla er till de instruktioner ni har fått om vilka "typer" av människor ni ska intervju.

	Univ.1		Univ.2		Tek. hsk		Högsk.1		Högsk.2		Vårdhögsk	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Trad	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Icke trad.	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Första kontakten med intervjupersonen

I den första kontakten med en eventuell intervjuperson ska ni förklara syftet med undersökningen (se ovan). Ni ska också tala om att intervjun är "anonym". Det vill säga att intervjupersonen kommer att få ett fingerat namn (som hon/han kan välja själv) i intervjuutskriften och eventuella andra skriftliga dokument. Inte heller studieorten kommer att nämnas. Ni ska berätta att intervjun kommer att ta mellan en och två timmar och att intervjupersonen kommer att få två biobiljetter (en biocheck på 150 kr) för besväret.

Ni bör även berätta om de två delar/teman som intervjun kommer att baseras på;

1. Intervjupersonens livsberättelse med fokusering på intervjupersonernas studiekarriär*
2. Hennes/hans nuvarande situation och framtiden.

(*Med karriär menas den tid och det rum i människans liv som uppfattas som avgörande för hennes specifika utveckling och handling. Man kan t.ex. tala om en persons arbetsskarriär, familjekarriär mm). Be intervjupersonen förbereda sig för intervjun genom att blicka tillbaka och tänka igenom viktiga händelser, perioder och sammanträffanden med människor etc. som har varit betydelsefulla och bidragit till att intervjupersonen studerar det hon/han gör idag.

Låt gärna intervjupersonen bestämma platsen för intervjun. Det kan vara på högskolan/universitetet, hemma hos intervjupersonen eller någon annanstans. Men det måste vara en lugn och avskild plats där intervjun kan ske utan störning och där både intervjuaren och intervjupersonen kan känna sig avslappnade och trygga.

Tips inför intervjuerna

Det är viktigt att understryka att det som efterfrågas och det som vi tycker är intressant är intervjupersonens egna upplevelser och erfarenheter. Om intervjupersonen under intervjun abstraherar eller intellektualiserar utan att beröra sitt eget liv kan intervjuaren be om självupplevda exempel och konkretiseringar. Omvänt om intervjupersonen berättar med hjälp av enbart exempel kan intervjuaren be om en allmän reflektion.

I den mån intervjuaren ställer direkta frågor; undvik - så gott det går - ord som för in intervjupersonen på ett speciellt spår. Istället för att till exempel fråga "har du genom studierna lärt dig att tänka kritiskt?" kan man fråga "har du genom studierna lärt dig något nytt sätt att tänka?"

Intervjuguide

Intervjuguiden nedan är tänkt som en vägledning och en checklista för intervjuerna. Utgångspunkten är att intervjupersonen är den som styr innehållet och längden på intervjuerna. Det är deras personliga upplevelser och erfarenheter av högskolestudier och vägen dit som vi vill komma åt. Det är därför viktigt att IP i förväg vet temat och syftet med intervjun och att IP har förberett sig lite innan. I intervjusituationen kan intervjuaren naturligtvis gå in och styra mot/fokusera på vissa intressanta partier. Intervjun är, som sagt, uppdelad i två delar: livsberättelse och nuvarande livs- och studiesituation

I. Livsberättelse

Intervjupersonen (IP) kan börja från sin egen födelse. Poängtera emellertid att IP framförallt ska beröra sådant som hon/han ser har starka samband med/har lett fram till den situation som IP befinner sig i idag. Det IP berättar ska ge ett fylligt och personligt svar på frågan: *Hur kom du till de högskolestudier som du bedriver, har bedrivit, hoppat av från etc.?* Exempel på områden och ämnen som kan bli aktuella i en intervjupersons livsberättelse är:

Födelse- och uppväxtförhållanden:

t.ex. ort, år, föräldrar, syskon, boendeförhållanden, skola/utbildning före högskolestudier

Betydelsefulla personer, händelser och intressen:

t.ex. vänner, föräldrar, relationer, kärlek, barn, arbete, arbetslöshet, sjukdom, flytt, ekonomi, högskoleprov, inte komma in på högskola

Personliga reflektioner, förändringar:

t.ex. känslor, tankar, åsikter, intressen, fritidssysselsättningar, ideologiska intressen

2. Nuvarande livs- och studieförhållanden

Under denna del av intervjun kan eventuellt mer strukturerade frågor användas. Det är viktigt att försöka få IP att uttrycka hur rollen och innebörden av att vara student är i förhållande till eventuella andra roller. Samt vad som hindrar/främjar studierna.

För att leda in IP på den andra delen av intervjun kan man t.ex. be henne/honom att beskriva vad hon/han har gjort de senaste dagarna.

Exempel på livsförhållanden:

- *arbete* t.ex. arbetar IP samtidigt med studier? med vad? vilken relation/inställning IP har till gamla arbetsplatser/arbetsinnehåll;
- *familj* t.ex. föräldra/syskonstöd, egen familj, barnpassning, ekonomi/studiefinansiering;
- *bostad*;
- *hälsa/känslotillstånd* t.ex. självförtroende, stress, lycka, ilska, dåligt samvete, otillräcklighet;
- *sociala relationer* t.ex. umgängesformer, mat och dryck, relationer till gamla vänner, till nuvarande vänner, till ”kursare”, fritidsintressen.

Exempel på studieförhållanden:

- relationen till *det studerade ämnet*/till det lärosäte IP studerar vid;
- hur studierna fungerar/*studieresultat*;
- hur *studentservicen* fungerar t.ex. expeditionen på institutionen och kåren;
- *studieteknik* t.ex. tid och plats för ”pluggande”;
- *undervisningens form och innehåll* t.ex. hel eller deltid, kurs eller program, hela dagar eller några föreläsningar per vecka, kväll eller dag, grupp eller ensamarbete, detalj eller helhetsfokus;
- upplevelse av *tentor och lärare*;
- *vad man lärt sig* i utbildningen t.ex. ämneskunskaper, sociala färdigheter, tankesätt;
- *vad man lärt sig/anser om universitetet/högskolan generellt*;
- *förväntningar* vad gäller studierna från IP, från högskolan, från omgivningen (hur andra betraktar intervjupersonen som student) t.ex. familj, vänner, arbetet;
- *framtidsplaner*.

Transkribering

Ni arbetar för ett statligt verk. Därför blir era intervjuer offentlig handling så fort de kommer till Högskoleverket (egentligen så fort de kommer på pränt). Eftersom intervjupersonerna ska vara ”anonyma” och inte gå att spåra måste ni,

under transkriberingsarbetet, byta ut IPs och eventuellt andra personers egen-
namn mot fingerade namn. I era intervjuutskrifter ska ni heller inte skriva ut
namn på högskolor/universitet eller studieorter. Använd omskrivningar av
typen: "en mellanstor högskola" i en mindre stad.

För att underlätta analysen av intervjumaterialet bör intervju-utskrifterna vara
något sånär lika varandra. När intervjun överförs till text ska därför den utsända
transkriberingsmanualen användas.

LYCKA TILL!